

POVIJESNI RAZVOJ I POLITIČKO-GEOGRAFSKA OBILJEŽJA GRANICE I POGRANIČJA REPUBLIKE HRVATSKE S REPUBLIKOM SLOVENIJOM NA ŽUMBERKU I U KUPSKO-ČABRANSKOJ DOLINI

HISTORICAL DEVELOPMENT AND POLITICO-GEOGRAPHICAL CHARACTERISTICS OF THE BORDER AND BORDERLAND BETWEEN THE REPUBLIC OF CROATIA AND REPUBLIC OF SLOVENIA ON ŽUMBERAK AND IN THE RIVERS KUPA AND ČABRANKA VALLEY

HELENA ILONA BOGNAR¹, ANDRIJA BOGNAR²

¹Međunarodno sveučilište u Dubrovniku / *Dubrovnik International University*

²Geografski odsjek, PMF, Zagreb / *Department of Geography, Faculty of Science, Zagreb*

UDK 911.3:32(497.5-04)(497.4-04)

Primljeno / *Received*: 2009-02-03

Pregledni članak

Review

Iako prirodna osnova ne može biti odlučujući kriterij pri povlačenju granica, povijesni i političko-geografski razvoj istraživanog područja ukazuje da su pri razgraničenju Republike Hrvatske i Republike Slovenije u znatnoj mjeri korištene prirodne međe. Taj zaključak vrijedi i za analizirane sektore koji se vežu za Žumberačku goru i doline rijeke Kupe i Čabranke. Uz prirodne pogodnosti, s obzirom na to da je tu međa povučena na vršnim grebenima gorskog masiva (Žumberačka gora / Gorjanci) i na riječnim tokovima, treba naglasiti činjenicu da je ona prilagođena prostornoj organizaciji života pograničja. Upravo stoga ona je ovdje subsekventnog i kooperativnog tipa. Evolucijski gledano, granica i pograničje prošli su razvoj od *terra nullius*, zatim *frontijera* i konačno, od 16. st. na rijekama Kupi i Čabranki postoji međa linijskog obilježja, a od 1816. godine i na Žumberku. Granica, dakle, ima vjekovni kontinuitet, unatoč prijedorima o državno i imovinsko-pravnoj pripadnosti istraživanog područja u pojedinim povijesnim razdobljima. Time se može objasniti da su navedeni sektori u današnjem razdoblju najmanje sporni u razgraničenju dvaju suvereniteta.

Ključne riječi: granica, pograničje, Republika Hrvatska, Republika Slovenija, povijest, politička geografija, razvoj, Žumberak, dolina, Kupa, Čabranka

Although natural basis cannot be a decisive criterion in defining borders, historical and politico-geographic development of the researched area reveals that natural bounds have been considerably used in the boundary demarcation between the Republic of Croatia and Republic of Slovenia. This can be also concluded for the analyzed sectors which are tied with the Žumberak Mountain and the Kupa and Čabranka River valleys. Besides natural favours (the boundary line runs over the top ridges of the mountain massif of Žumberak/Gorjanci, as well as along the river flows), one must point out the fact that it is adapted to spatial organization of the borderland. Therefore, the boundary line is subsequent and co-operative here. Evolutionally, the border and borderland developed from *terra nullius*, frontier, and, finally, since the 16th century, have become a boundary line on the rivers Kupa and Čabranka, and since 1816, on Žumberak. Consequently, in spite of disputes in particular historical periods about the researched area's state and property appurtenance, the border has a centuries-old continuity. This can explain that nowadays the quoted sectors are least disputable in the boundary demarcation of the two sovereignties.

Key words: border, borderland, Republic of Croatia, Republic of Slovenia, history, political geography, development, Žumberak, valley, Kupa, Čabranka

Uvod

Politička geografija proučava međusobni odnos geografskog prostora i političkih procesa. Svaka političko-teritorijalna cjelina definirana je težištem državnosti, administrativno-teritorijalnim sastavnicama, glavnim gradom, strateški osjetljivim područjima (točkama) i granicama.

Političko-geografsko-teritorijalna podjela svijeta moguća je jedino uz postojanje što jasnijih i što točnijih graničnih crta. Dovodeći to u pitanje u vezu s državama, granice treba definirati kao crte koje dijele dva suvereniteta, s tim da one pri tome trebaju biti jasno delimitirane i demarkirane (PRESCOTT, 1967; PAVIĆ, 1973.).

Granice su u evolucijskom smislu većinom prošle kroz tri etape razvoja: *terrae nullius*, frontijera i linijskih (*boundary*) granica (POUNDS, 1963.). Od početka 18. stoljeća u nas se razvija tip linijskih granica, što je izraz društveno-gospodarstvenog razvoja i sve intenzivnije valorizacije pograničja.

Nema sumnje da pri povlačenju granica najizrazitije dolaze do izražaja političko-geostrateški i gospodarstveni interesi pojedinih suvereniteta. Svaka granica treba pri tome zadovoljiti tri temeljna načela. Glede funkcionalne organizacije života prostora države, granice trebaju biti prepoznatljive s obrambeno-strateškog (lako branjivog i nadziranog) i gospodarstvenog gledišta (pogranični prostor najčešće je od najmanjeg ekonomskog interesa, osim u prostorima najvažnijih prometnih koridora) te potrebe da budu što kraće i malobrojnije. S obrambeno-strateškog, ali dijelom i gospodarstvenog stajališta, prirodne su granice pri tome najprikladnije. Ta je konstatacija prihvatljiva i glede prepoznatljivosti. Iako je uobičajena podjela granica na prirodne i umjetne, ona ne odražava najbolje složenost postojeće političke i geografske stvarnosti. Sve su granice u svijetu *de facto*, umjetne i nametnute (*superimposed*), točnije rečeno, političke tvorevine utemeljene na odnosu snaga¹, pri čemu neke od njih mogu kao pogodnu oznaku na terenu iskoristiti neke prirodne sadržaje: vodotoke, reljef i biljni pokrov. Upravo na tim dijelovima granice imaju najduži kontinuitet opstojnosti. Budući da se politički prostor i njegove granice ne mogu razumjeti bez dovođenja u vezi s njegovom prošlošću, u ovom se radu koriste odgovarajuće političko-geografske i povijesne analitičke i sintetske metode, uključujući

¹ U skladu s dosad navedenim i s obzirom na to da su granice uvijek rezultat odnosa snaga, pitanje "načela" povlačenja tzv. pravednih granica dvojbeno je samo po sebi.

Introduction

Political geography deals with the interrelation between geographic territory and political processes. Every politico-territorial entity has been defined by a sovereignty focus, administrative-territorial components, capital, strategically vulnerable areas (points) and borders.

Politico-geographic-territorial division of the world is possible only if there are clear and precise borderlines. Dealing with states, borders should be defined as the lines dividing two sovereignties, but they must be clearly delimited and demarcated (PRESCOTT, 1967, PAVIĆ, 1973).

As to evolution, the majority of borders have passed three development stages: *terra nullius*, frontier and the stage of linear borders (POUNDS, 1963). Since the beginning of the 18th century, the linear border type has developed, which is the expression of socio-economic development and increasingly intensive borderland valorisation.

No doubt that, while making borders, political, strategic and economic interests of particular sovereignties become prominent. Accordingly, every border should satisfy three basic principles. As to functional organization of the state's life, borders must be recognizable from the defensive-strategic view (easily defendable and controlled) as well as from the economic view (the border area is most often of the least economic interest, except if there pass the most important traffic corridors), and they must be as short and few as possible. From the defensive-strategic, but also economic point of view, natural borders are the most suitable. That statement is also acceptable concerning recognisability. Although a usual border division is in natural and artificial borders, it does not reflect best the complexity of the existing political and geographic reality. All borders in the world are, *de facto*, artificial and superimposed, more precisely, political products established on the forces relation¹, in which process some of them can use natural contents as favourable signs on the ground: rivers, relief and plant cover. Just in those sectors borders have the longest survival continuity. Due to the fact that the political area and its borders can not be grasped without considering its past, this paper uses the relevant political-geographic and historical methods of analysis and synthesis, including the demographic and the cartographic

¹ Consonant with the aforementioned and related to the fact that borders are always the result of the forces relation, the question of rightful border delineation is doubtful in itself.

pri tome i demografske i kartografske, i to tamo gdje su značajni elementi u predočivanju i objašnjavanju odgovarajuće problematike. Dobar su primjer toga dijelovi granice Hrvatske tijekom povijesno-geografskog razvoja prema Sloveniji (na rijekama Sutli, Kupi i Čabranki te na gorskom masivu Žumberka), Mađarskoj (rijeka Mura i Drava) i Bosni (rijeka Sava i Una te gorski hrptovi Uilice i Dinare).

U okviru ovog rada, kao primjer navedenoga, raščlanjen je razvoj hrvatsko-slovenske granice na Žumberku i vodotocima Kupi i Čabranki.

Temeljne uvodne napomene

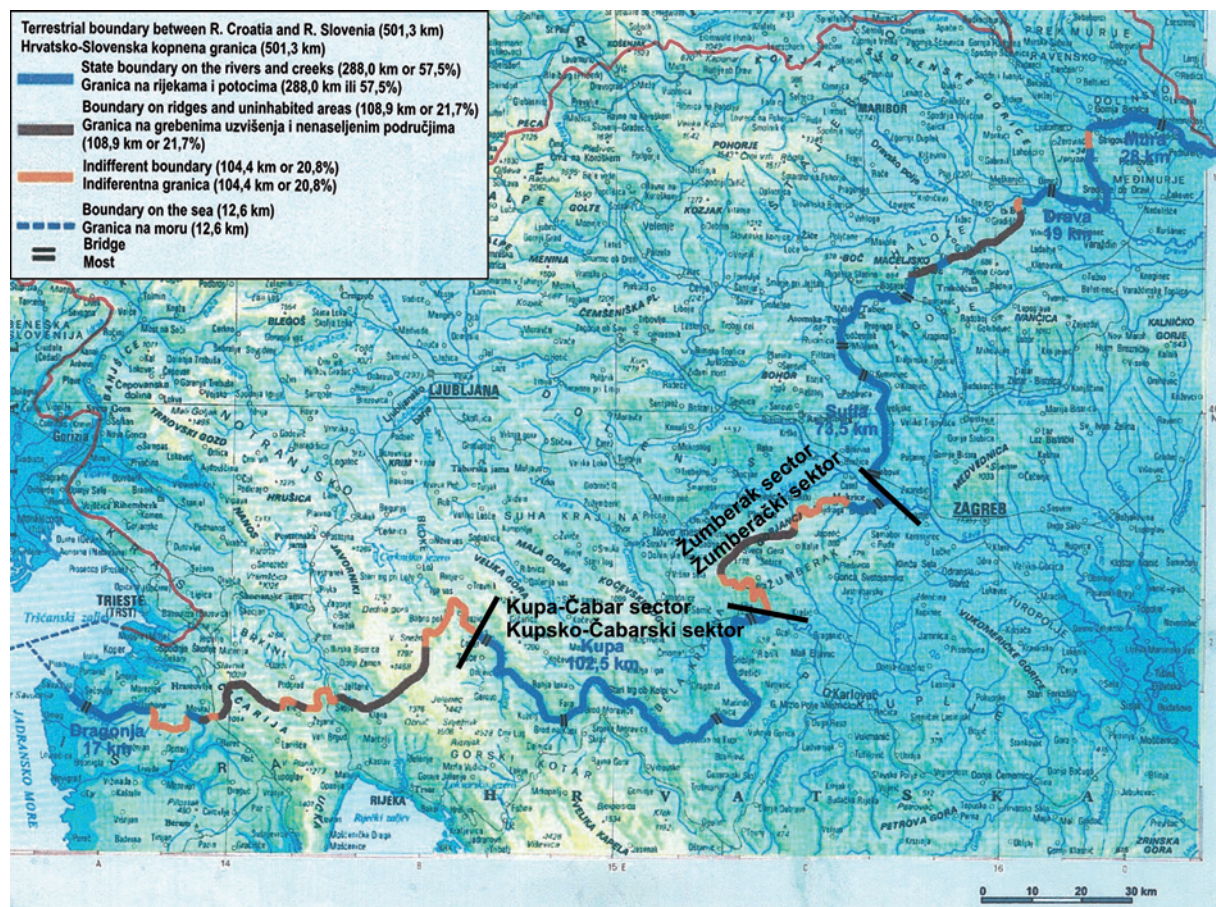
Kopnene granice Republike Hrvatske dugačke su 2028 km. Dužina hrvatsko-slovenske granice iznosi 501,3 km ili 24% granica Hrvatske. Prirodna osnova u znatnoj je mjeri korištena u njezinoj delimitaciji i demarkaciji (78,2%

ones, in dealing with significant elements of visualizing and elaborating the relevant issues. Parts of Croatian border with Slovenia (on the rivers Sutra, Kupa and Čabranka, as well as the Žumberak massif), Hungary (Mura and Drava Rivers) and Bosnia (the rivers Sava and Una, and the ridges of Uilica and Dinara) during the historical-geographic development provide such an example.

Within this paper, as an example of the above mentioned, the development of the border between Croatia and Slovenia in the area of Žumberak and the streams of Kupa and Čabranka has been analyzed.

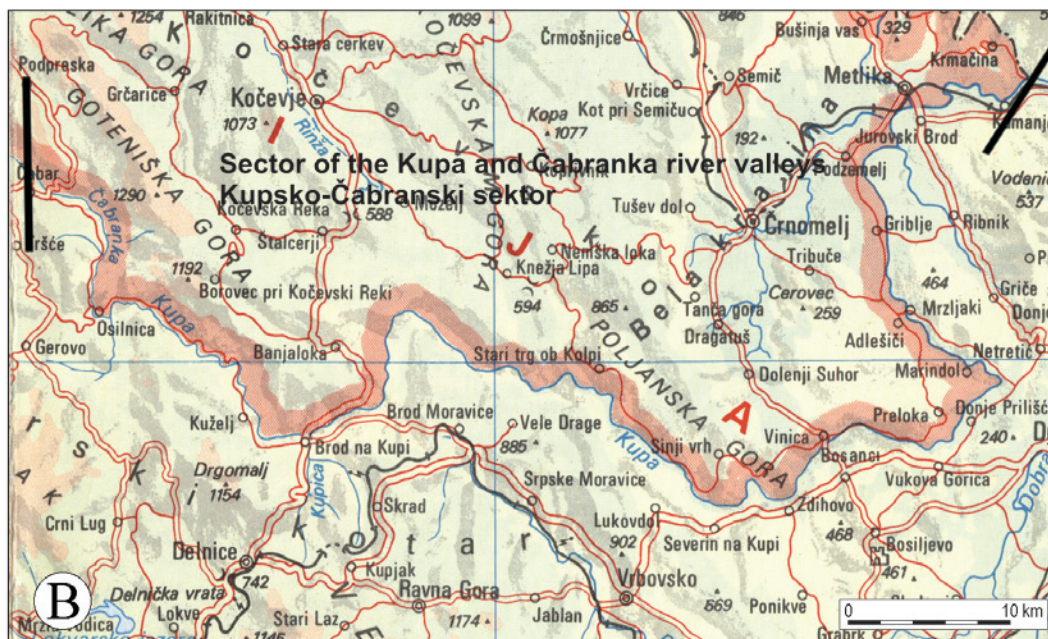
Basic introductory notes

The length of the Croatian terrestrial borders amounts to 2,028 km. Length of the Croatian-Slovene border figures out at 501.3 km or 24% of the Republic of Croatia's borders. The natural

Slika 1. Hrvatsko-slovenska kopnena granica (501,3 km) (BOGNAR, 2001.)

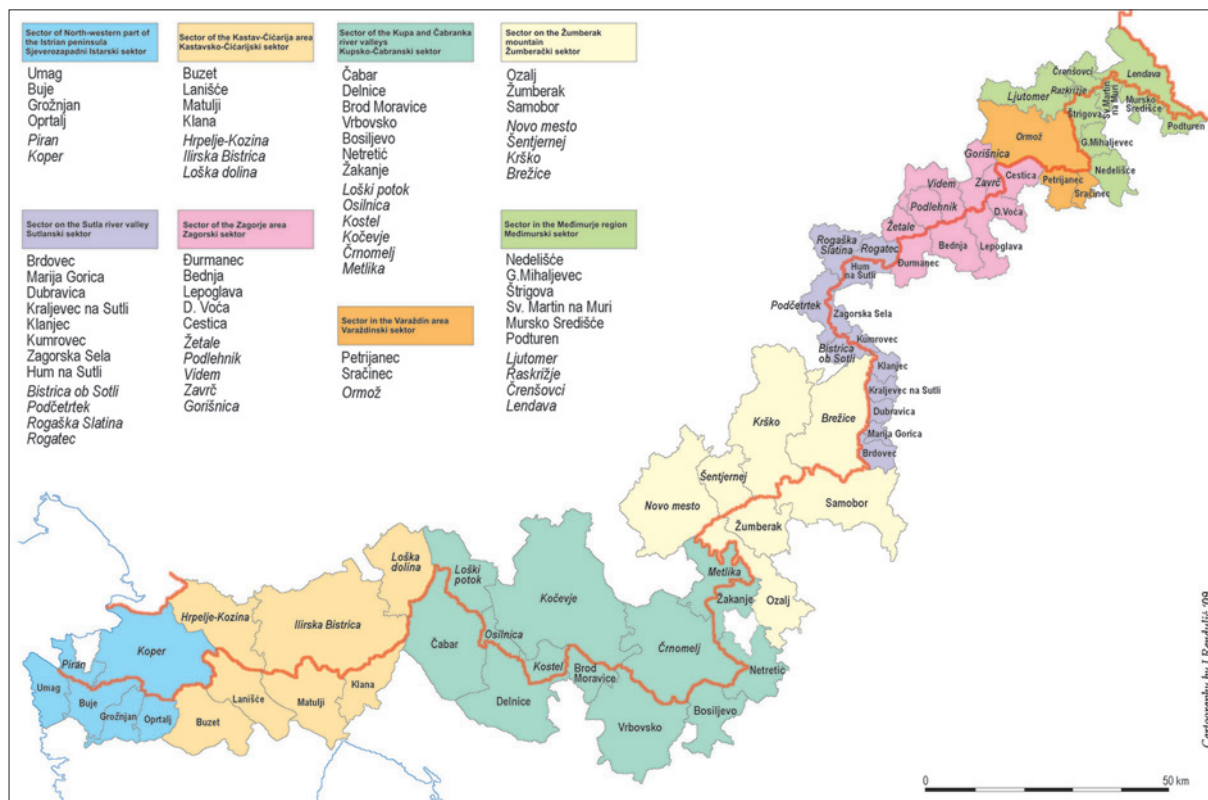
Figure 1 Terrestrial boundary between the Republic of Croatia and the Republic of Slovenia (501.3 km)

Slika 2. a) Žumberački sektor granice i pograničja Republike Hrvatske i Republike Slovenije; b) Kupsko-čabarski sektor granice i pograničja Republike Hrvatske i Republike Slovenije

Figure 2 a) Boundary and borderland of the Republic of Croatia and the Republic of Slovenia in the Žumberak sector; b) Boundary and borderland of the Republic of Croatia and the Republic of Slovenia in the Rivers Kupa and Čabranka sector

Izvor / Source: ZEMLJOPISNI ATLAS REPUBLIKE HRVATSKE, 2003.

Slika 3. Granica Republike Hrvatske i Republike Slovenije s općinama užeg pograničja po pojedinim sektorima
 Figure 3 Boundary between the Republic of Croatia and the Republic of Slovenia with the borderland municipalities by individual sectors

Izvor: POVRŠINE GRADOVA I OPĆINA U RH, 2002., Državna geodetska uprava, Zagreb; OPĆINE IN STATISTIČNE REGIJE REPUBLIKE SLOVENIJE, 1. januar 2001., Statistični letopis Republike Slovenije 2001.

granice). Vezana je za markantne elemente reljefa (108,9 km ili 21,7%) i za vodotoke (288 km ili 57,5%) pa prema tome samo na 104,1 km ili 20,8% granična crta nije prilagođena nekoj prepoznatljivoj prirodnoj zapreci (BOGNAR, 2001.)² (Sl. 1. i 2.).

Premda su očite velike različitosti prirodnih, socijalno-geografskih (uključujući i etničke) i kulturnih značajki te potencijalnih gospodarstvenih mogućnosti između pojedinih dijelova pograničja, ipak za sve njih vrijede neke temeljne odrednice: 1. relativna gospodarstvena nerazvijenost s iznimkom nekih geografski povoljno položenih životnih žarišta uz najvažnije granične prijelaze, 2. relativno mala gustoća naseljenosti, 3. tradicijsko-izolacijske funkcije i slaba prometna povezanost s glavnim političkim,

basis has been greatly used in its delimitation and demarcation (78.2% of the border). It is connected with distinctive relief elements (108.9 km or 21.7%) and rivers (288 km or 57.5%). Consequently, only 104.1 km or 20.8% of the boundary line is not adapted to a recognisable natural obstacle (BOGNAR, 2001)² (Figs. 1 and 2).

Although there are evident great differences of natural, socio-geographic (including ethnic) and cultural features, as well as potential economic possibilities among particular borderland parts, some basic determinants are valid for all of them: 1) relative economic underdevelopment except some geographically suitably situated life focuses by the most important border crossings, 2) relatively small population density, 3) traditional-isolation functions and weak traffic connection

² Tip je to tzv. indiferentne granice u odnosu na datosti prirodne osnove. Dio njih u Gorskom kotaru i Žumberku veže se, međutim, za zatvorene šumske i gotovo nenaseleone prostore pa ih se može *de facto* smatrati prirodnim granicama.

² This is the type of so called indifferent border in relation to the natural basis specific conditions. Some of them in Gorski Kotar and Žumberak are connected with closed forest, almost unpopulated regions, so they can be considered natural borders.

socijalnim i gospodarstvenim težištima pojedinih suvereniteta. Dijelom je to posljedica i povijesno-geografskog nasljeđa.

Upravo koristeći se navedenim načelnim značajkama kao temeljnim kriterijima diferencijacije pograničja, mogu se izdvojiti njezini sljedeći sektori: Međimurski, Varaždinski, Zagorski, Sutlanski, Žumberački, Kupsko-čabarski, Kastavsko-ćićarijski i SZ Istarski sektor (Sl. 3.).

Žumberački sektor

JZ od doline Save granica je povučena oko 5 km pritokom Save Breganom pravcem SI-JZ i odatle uglavnom višim dijelovima JI-SZ do središnjeg grebena Žumberačke gore, zatim uglavnom SI-JZ i rubnom kosom SZ-JI oko 55 km. Granica se poglavito veže za najviši greben gorskog masiva (29,5 km) i vršne padine i gorske kose (50,4 km), najčešće obrasle gustim šumskim pokrovom. Ukupna dužina državne granice u ovom je sektoru 86 km.

Masiv Žumberačke gore heterogena je morfostruktura blokovsko-borane genetske strukture izdignuta tijekom neotektonske etape geomorfološkog razvoja (BOGNAR, 1980.), s time da je podijeljena na više gorskih blokova: središnji, najviši (blok Svete Gere³), Radatovički blok na JZ i Samoborski, intenzivno razdrobljeni blok, na SI, u okviru kojeg se može razlikovati niz manjih (Japetički, Plješivički, Oštrčki, itd.). Žumberačka gora asimetrično je uzvišenje; SZ dio ustrmljeni (Gorjanci u Republici Sloveniji) i stepeničasti unutrašnji i JZ dijelovi gore koji se nizom manjih zaravni (ravnjaci) i pregiba spuštaju prema zavali Crne Mlake i Beloj krajini. Dominacija trijaskih dolomita i manje krednih i jurskih vapnenca i fliša utjecala je na oblikovanje pretežito fluvio-krškog i mjestimično krškog i fluvio-denudacijskog reljefa (DUJMOVIĆ, 2005; BUZJAK, 2006.). Najvrjednije površine za društveno-gospodarstveno vrednovanje čine ravnjaci JI dijela gore i dna krških uvala i ponikava te doline Kupčine, Bregane i dvije Gradne te položitije padine oblikovane u flišu. U skladu s krčenjem nekada gustoga šumskog pokrova, oblikovan je krčevinsko-pašnjačko-agrarni pejzaž koji se mozaično izmjenjuje sa šumskim površinama. Važnija naselja (Samobor, Jastrebarsko, Metlika, Šentjernej itd.) razvila su se rubno u odnosu na gorski masiv.

³ Slovenski naziv je Trdinov vrh, 1178 m.

with main political, social and economic focuses of particular sovereignties. It is partly the consequence of historio-geographical heritage.

Just using the quoted features as basic criteria of borderland differentiation, the following sectors can be singled out: Sector of Međimurje, Sector of Varaždin, Sector of Zagorje, Sector of Sutla, Sector of Žumberak, Sektor of Kupa and Čabar, Sector of Kastav and Ćićarija and the NW Istrian sector (Fig. 3).

Sector of Žumberak

SW from the Sava river valley the border has been drawn cca 5 km along the Sava river tributary Bregana in the direction NE-SW and then mainly on higher parts SE-NW to the central ridge of the Žumberak Mountain, then generally NE-SW and along the edge range about 55 km NW-SE. The border is primarily connected with the highest ridge of the mountain massif (29.5 km), top slopes and mountain-range (50.4 km), most often overgrown by dense forest cover. Total length of the state border in this sector figures out at 86 km.

Žumberak Mountain massif is a heterogeneous morphostructure of block-folded genetic structure uplifted during the neotectonic stage of geomorphologic development (BOGNAR, 1980). It is divided into several mountain blocks: central, the highest block (Sveta Gera block³), Radatovići block in the SW, and that of Samobor, an intensively fragmented block in the NE, in the framework of which one can differ a series of smaller blocks (the block of Japetić, Plješivica, Oštrc, etc.). The Žumberak Mountain is an asymmetric elevation; the NW part is steep (Gorjanci in the Republic of Slovenia), the interior and SW parts of the mountain are step-like, they descend towards the basin of Crna Mlaka and Bela Krajina by a series of smaller erosional surfaces (plateaus) and escarpments. The domination of the Triassic dolomites and less of Cretaceous and Jurassic limestones and flysch had an impact on the formation of prevalingly fluvio-karstic and in places karstic and fluvio-denudational relief (DUJMOVIĆ, 2005, BUZJAK, 2006). The erosional surfaces of the SE mountain's part and bottoms of the karst uvalas and dolines, the Kupčina and Bregana river's valleys, as well as two Gradnas and more leaning slopes formed in flysch make the most valuable areas for socio-economic valorisation. By clearing once dense forest

³ Slovene name is Trdinov Vrh, 1,178 m.

Povijesni i političko-geografski razvoj u srednjem vijeku. U istraživanom prostoru kontinuitet naseljenosti seže od prapovijesnog razdoblja do danas (KLEMENČIĆ, 1989.). Kraj je bio naseljen i u doba Rimljana (GREGL, 1984.). Nema pouzdane dokumentacije iz vremena seobe naroda (LOPAŠIĆ, 1881.). Slaveni se naseljuju u 7. stoljeću (LOPAŠIĆ, 1881.). Prema etnografskim podacima Lopašić smatra (1881.) da su Bela krajina, Žumberak i Krška zavalala tada bili naseljeni Hrvatima. Poslije osnivanja Zagrebačke biskupije 1094. godine, navedeni se krajevi upravno-politički i crkveno priključuju Kraljevini Mađarskoj sa Slavonijom. S tim se slažu i slovenski izvori (BUFON, 1994; vidi kartu na 188. str.) uključujući, međutim, tadašnju Metličku županiju (sa Žumberkom) od kraja 12. stoljeća pa nadalje u Vojvodinu Kranjsku⁴. Političko-pravnu pripadnost Metličke županije Kranjskoj potvrdio je mađarski kralj Stjepan V. 1271. godine nakon što ga je porazio češki kralj Otokar, koji je pomagao vojvodu Filipa, pretendenta na prijestolje Koruške, kojoj su pripadale i Kranjska te Slovenska marka (LOPAŠIĆ, 1881.). Upravna pripadnost Metličke županije Zagrebačkoj biskupiji bila je osporavana. Međutim, jurisdikciju Zagrebačke biskupije nad Metlikom dokazuju porezni podatci o papirskoj desetini za razdoblje od 1332. do 1337. godine (MONUMENTA VATICANA I, 1887.) po kojima su sve župe Metličke županije pripadale Zagrebačkoj biskupiji. U prilog tome govori i rad mađarskog povjesničara Ortvoja Tivadara iz 1892. godine o crkvenoj geografiji Mađarske početkom 14. stoljeća. Habsburgovci su 1335. godine smatrali potrebnim službeno izjaviti da je sporno područje dio Kranjske (LOPAŠIĆ, 1881.). Spor oko Žumberka ni tada nije bio riješen u političko-pravnom pogledu, a niti u pitanju crkvene jurisdikcije⁵. Budući da su predstavnici Njemačkoga viteškog reda nasilno skupljali crkvene poreze u ime kranjskih vlastelina (Sichelburg, odn. Sichelstein, itd.)

⁴ Činjenica je, međutim, da je navedena županija Kranjskoj pripojena vjerojatno 1218. ili 1224. godine (LOPAŠIĆ, 1881.), i to zahvaljujući rodbinskim vezama grofa Bertolda, brata žene mađarskog kralja Andrije II. (1204.-1235.). Naime, grof Bertold je 1218. postao oglejskim (akvilejskim) biskupom. Bertold je još 1209. godine postao i slavonskim banom (LOPAŠIĆ, 1881.). Svoje povlastice u Mađarskoj iskoristio je da Metličku županiju čvršće veže za Kranjsku (LOPAŠIĆ, 1881.).

⁵ Na temelju tužbe goričkog arhiđakona Ivana 1349./1350. godine papirskom sudu pod vodstvom kardinala Guida, ovaj donosi odluku da je Žumberak (Schoenberg) dio Kraljevina Mađarske i Slavonije (ORTVOJ, 1892.).

cover a cleared land-pasture-agrarian landscape has been formed. It mosaically interchanges with wood areas. More important settlements (Samobor, Jastrebarsko, Metlika, Šentjernej, etc.) developed at the edge in relation to the mountain massif.

Historical and politico-geographic development in the Middle Ages. Population continuity in the researched area reaches the prehistoric period (KLEMENČIĆ, 1989). The area was populated even in the Roman period (GREGL, 1984). There is no reliable documentation from the great movement of the peoples (LOPAŠIĆ, 1881). The Slavs settled in this area in the 7th century (LOPAŠIĆ, 1881). According to ethnographic data, Lopašić considers (1881) that Bela Krajina, Žumberak and Karstic basin were populated by the Croats. After the establishment of the Zagreb bishopric in 1094, the mentioned regions were administratively, politically and ecclesiastically attached to the Kingdom of Hungary with Slavonia. Slovene sources agree with that (BUFON, 1994, see the map on the p. 188), including, nevertheless, the existing County of Metlika (with Žumberak) into the Dukedom of Carniola (Kranjska)⁴ from the end of the 12th century. Politico-legal affiliation of the Metlika County to Carniola (Kranjska) was approved by the Hungarian king Stjepan V in 1271, after his defeat by the Czech king Otokar, who helped Filip, a pretender to the throne of Koruška, to which Carniola (Kranjska) and the Slovene Marka belonged, too (LOPAŠIĆ, 1881). Administrative affiliation of the Metlika County to the Zagreb bishopric was disproved. However, jurisdiction of the Zagreb bishopric over Metlika has been proved by the data about the Pope's tithe for the period 1332-1337 (MONUMENTA VATICANA I, 1887), according to which all parishes of the Metlika County appertained to the Zagreb bishopric. This is supported by a work of a Hungarian historian Ortvoj Tivadar dating from 1892, and dealing with the ecclesiastic geography of Hungary at the beginning of the 14th century. In 1335, the Habsburgs officially declared that the disputable area was a part of Carniola (Kranjska) (LOPAŠIĆ, 1881). As to Žumberak, the dispute was not solved neither in politico-legal sense, nor regarding

⁴ The fact is that the quoted county was probably attached to Carniola (Kranjska) in 1218 or 1224 (LOPAŠIĆ, 1881) owing to the family links of the count Bertold, brother of the wife of the Hungarian king Andrija II (1204-1235). Namely, in 1218, the count Bertold became the bishop of Oglej (Aquileia). As early as 1209, Bertold became the Slavonian governor (LOPAŠIĆ, 1881). He used his privileges in Hungary to tie more tightly the County of Metlika to Carniola (Kranjska) (LOPAŠIĆ, 1881).

papinske odluke nisu imale pozitivnog učinka tijekom 14. i 15. stoljeća. Zanimljiv je pri tome i rad Engela (2001.), koji u svom kapitalnom djelu o Kraljevinama Mađarskoj i Slavoniji krajem srednjeg vijeka⁶, Žumberak uključuje u granice Mađarske, odnosno Slavonije, i to u Zagrebačku županiju, s time da ističe da je kraj u to doba bio u posjedu Njemačkoga viteškog reda, pozivajući se pri tome na Hellerovu ispravu iz 1498. godine pohranjenu u Arhivu Hrvatske. Premda odgovarajuća dokumentacija do sada nije nađena, očito je da je poslije priključenja Metličke županije Kranjskoj (1218. godine?, 1224. godine?) prostor Žumberka ostao u granicama Kraljevine Mađarske/Slavonije. Činjenica je da je tijekom 13. i 14. pa sve do polovice 15. stoljeća Žumberak bio posjed njemačkih feudalaca Sichelburg (Sichelstein, Sichelberg). I žumberačka utvrda nazivala se Sichelburg po tim vlastelinima (LOPAŠIĆ, 1881.), koji su gravitirali Kranjskoj (BUFON, 1994) (Sl. 4a i b). Mađarsko-hrvatski kraljevi tijekom 14. i 15. stoljeća bili su zauzeti organizacijom obrane prema nadirućim Osmanlijama pa nisu imali dovoljno snage i vremena da riješe sporno pitanje Žumberka, koji je upravo stoga *de facto* bio podložan Kranjskoj. Od polovice 15. stoljeća, nakon što su izumrle prethodno spomenute obitelji, Žumberkom je vladao Njemački viteški red. Da je istraživani prostor zaista tada pripadao Kranjskoj, potvrđuje i povijesna dokumentacija o plaćanju poreza u Zagrebačkoj županiji 1507. godine u okviru koje se ne spominje Žumberak (ADAMČEK, KAMPUŠ, 1976.). Prema tome, vrlo je vjerojatno da je Žumberak u srednjem vijeku *de iure* pripadao Kraljevini Slavoniji, a *de facto* Vojvodini Kranjskoj (BUFON, 1994.) (Sl. 4b).

⁶ Obradio je čak 21 000 naselja s podacima o imovinsko-pravnoj i crkveno-pravnoj jurisdikciji s odgovarajućim kartama o posjedovnoj strukturi.

ecclesiastic jurisdiction⁵. As the representatives of the German knightly order enforced ecclesiastic payments in the name of the Carniolan feudalists (Sichelburg, Sichelstein, etc.), the Pope's decisions had no positive effect during the 14th and 15th centuries. Engel's work (2001) is interesting in that context. In his capital work about the Kingdoms of Hungary and Slavonia at the end of the Middle Ages⁶, he includes Žumberak into the borders of Hungary and Slavonia respectively, specifically into the County of Zagreb pointing out that in that period the region was held by the German knightly order. In that matter he referred to the Heller's document from 1498, deposited in the Croatia's Archives. Although the corresponding documentation has not been found yet, it is evident that after the attachment of the Metlika's County to Carniola (Kranjska) (in 1218? or 1224?), the region of Žumberak remained within the borders of the Kingdom of Hungary/Slavonia. The fact is that during the 13th, 14th and till the half of the 15th century, it was the property of German feudalists Sichelburg (Sichelstein, Sichelberg). Even the old name of the Žumberak castle, Sichelburg, express those feudalists name (LOPAŠIĆ, 1881) who gravitated to Carniola (Kranjska) (BUFON, 1994) (Figs. 4a and b). During the 14th and 15th centuries, the Hungarian kings were occupied with the organization of defence against the invading Ottomans, so they did not have enough strength and time to solve the disputable problem of Žumberak, which was therefore, subject to Carniola (Kranjska). From the half of the 15th century, after the aforementioned families had died out, the German knightly order governed in Žumberak. Historical documentation about paying taxes in the County of Zagreb in 1507, in which Žumberak was not mentioned, affirms that the researched area really belonged to Carniola (Kranjska) (ADAMČEK, KAMPUŠ, 1976). Accordingly, it is very likely that Žumberak *de jure* belonged to the Kingdom of Slavonia, and *de facto* to the Dukedom of Carniola (Kranjska) (BUFON, 1994.) (Fig. 4b).

⁵ Based on the charges of archdeacon Ivan from Gorica (1349/50) to the Pope's tribunal lead by cardinal Guido, the same tribunal made a ruling that Žumberak (Schoenberg) was a part of the Kingdoms of Hungary and Slavonia (ORTVAY, 1892).

⁶ He analyzed even 21,000 settlements with the data about property-rights and ecclesiastical-legal jurisdiction with the corresponding maps about the property structure.

Slika 4. a) Povijesno-geografski razvoj slovensko-hrvatske granice po Bufonu (1994.); b) Povijesni razvoj Slovensko-hrvatske granice po Bufonu (1994.) s ispravkama i dopunama autora.

Figure 4 a) Historical-geographical development of the boundary between Slovenia and Croatia according to Bufon (1994); B: Historical development of the boundary between Slovenia and Croatia according to Bufon (1994) with corrections made by the authors.

Razdoblje otomanske opasnosti. S obzirom da su tijekom 16. stoljeća Kraljevine Mađarska/Slavonija i Hrvatska, poslije poraza u Mohačkoj bitci 1526. godine i smrti kralja Zapolje (1540. godine) priključene Habsburškoj Monarhiji, političko-pravna pripadnost Žumberka nesumnjivo više nije dovođena u pitanje. Radikalno je izmijenjena i organizacija obrane od Osmanlija. Naime, već tijekom 15. stoljeća započinju osmanlijski prodori u Slavoniju, Hrvatsku i Kranjsku (1408., 1431., 1469., 1472. i 1491. godine). To je rezultiralo pogibijama, odvođenjem u ropstvo i povlačenjem stanovništva prema pravno-politički sigurnijim prostorima Kraljevine Mađarske (Burgenland⁷ itd.) i Habsburškog Carstva (KLEMENČIĆ, 1989.). Emigraciji su pogodovali i kaotične gospodarske prilike glad i epidemije. Kao posljedica toga samo se oko trećina starijeg stanovništva zadržala u Žumberku (LOPAŠIĆ, 1881.). Austrijske vlasti zbog potrebe obrane potakle su naseljavanje novog stanovništva u granična područja prema Otomanskom Carstvu. Tijekom 16. st. u Žumberak se naseljuju tzv. uskoci⁸, prebjeci s prostora Otomanskog Carstva (iz zaposjednutih hrvatskih krajeva, Bosne, Hercegovine i Srbije). Novonaseljeno stanovništvo bilo je pretežito slavenizirano romansko, zatim srpsko i dijelom, po našem mišljenju, katoličko stanovništvo iz okolice Bihaća (osvojen 1592. godine). Naseljavanje uskoka odvijalo se u nekoliko etapa: između 1531. i 1541. godine, 1549.-1570. godine i krajem 16. stoljeća (LOPAŠIĆ, 1881; ŠIMRAK, 1929; IVIĆ, 1907; 1918; 1923; LASZOWSKY, 1917.). Naseljavanjem nomadsko-stočarskog ratničkog stanovništva – uskoka, Žumberak je postao, s obzirom na oskudnu opskrbnu sredinu, krajem 16. i tijekom 17. st. prenaseljen kraj (KLEMENČIĆ, 1979.). Rješavalo se to krčenjem gustoga šumskog pokrova gorskog masiva pa se oblikovao specifični gorsko-krčevinski, livadarsko-ratarski agrarni krajobraz (SKALA, 1984.) s prevagom manjih sela i zaselaka. Uskočko se stanovništvo postupno pacificiralo i prilagodilo mogućnostima opskrbe sredine, s time da mu je dodatni izvor prihoda bila pljačka tijekom ratnih pohoda (16.-18. stoljeće).

⁷ Burgenland je tada pripadao Kraljevini Mađarskoj.

⁸ Radilo se o nomadsko-stočarskom stanovništvu pretežito pravoslavne vjeroispovijedi. Heterogenog su etničkog podrijetla, pa su tumačenja (IVIĆ, 1923.) da su uskoci isključivo srpskog podrijetla u najmanju ruku vrlo dvojbeni

Period of Ottoman danger. In the 16th century, after the defeat in the battle of Mohach in 1526 and the death of the king Zapolja (in 1540), the Kingdoms of Hungary and Slavonia, as well as Croatia, were attached to the Habsburg Monarchy, and the appurtenance of Žumberak was taken for granted. The organization of the defence against the Ottoman forces was also radically changed. Namely, as early as the 15th century, the Ottoman invasions to Slavonia, Croatia and Carniola (Kranjska) (in 1408, 1431, 1469, 1472 and 1491) began. The results were death, taking into slavery and withdrawal of the population towards legally-politically more secure areas of the Kingdom of Hungary (Burgenland⁷, etc.) and Habsburg Empire (KLEMENČIĆ, 1989). Out-migration was also stimulated by chaotic economic circumstances, hunger and epidemics. Consequently, only one third of the population remained in Žumberak (LOPAŠIĆ, 1881). For defence reasons, the Austrian authorities encouraged the settlement of new population into the border areas towards the Ottoman Empire. During the 16th century, Žumberak was settled by so called *uskoci*⁸, fugitives from Ottoman Empire (from occupied Croatian territories, Bosnia, Herzegovina and Serbia). Newly settled population was mostly slavenized Roman, Serbian and, in our opinion, partly Catholic population from the Bihać neighbourhood (conquered in 1592). Settlement of the fugitives was performed in several stages: between the years 1531 and 1541, in the period 1549-1570, and by the end of the 16th century (LOPAŠIĆ, 1881, ŠIMRAK, 1929, IVIĆ, 1907, 1918, 1923, LASZOWSKY, 1914). At the end of the 16th and during the 17th century, by the settlement of the cattle-raising warriors – fugitives, with regard to a poorly supplied environment, Žumberak became an overpopulated region (KLEMENČIĆ, 1979). The situation was solved by clearing of the dense forest cover on the mountain massif, so a specific mountain-clearing, meadow-agricultural agrarian landscape (SKALA, 1984) with domination of smaller villages and hamlets was formed. Fugitive population gradually pacified itself and conformed to the possibilities of the supplying environment, and the additional source of income was robbery during the war campaigns (from the 16th to the 18th century).

⁷ Burgenland then belonged to the Kingdom of Hungary.

⁸ They were pastoral nomads prevailing of Eastern Orthodox denomination. They were of heterogeneous ethnic origin, so the interpretations (IVIĆ, 1923) that uskoci are of exclusively Serbian origin are very doubtful.

Političko-geografske značajke prostora Žumberka bitno su izmijenjene tijekom druge polovice 16. stoljeća. Posebno je pri tome važna 1578. godina⁹ kada je na Saboru u Brucku na Muri provedena reorganizacija Vojne Krajine kojom je Žumberak postao dijelom Karlovačke kapetanije (bio je dio Slunjske pukovnije). Time je Žumberak izdvojen iz Vojvodine Kranjske i priključen Hrvatskoj Vojnoj krajini. Potvrđeno je to ponovno 1766. godine ustrojem Karlovačkoga generalata (VALENTIĆ, 1981.)¹⁰. Prema mišljenju Klemenčića (1989.) to razdoblje tipski je primjer kada je Žumberak imao sve osobine frontijera. Ipak, vjerojatnije je da je istraživani prostor u etapu frontijerskog obilježja ušao već početkom 13. stoljeća, kada je pitanje državno-pravne i crkveno-pravne pripadnosti Žumberka sve do 1578. godine bilo dvojbeno u pitanju razgraničenja između Kraljevina Mađarske/Slavonije i Habsburške Kranjske.

Budući da je granica prema Otomanskom Carstvu u 18. stoljeću pomaknuta prema JI (rijeka Una, Bihaćka krajina), mogućnost korištenja ratnoga "gospodarstva" (pljačka i plijen), kao dopunski izvor prihoda, uglavnom je izgubio na značenju. Istodobno Žumberak postaje i prometno izoliran u odnosu na glavne prometnice tadašnje Hrvatske. Treba dodati i činjenicu da je Žumberak bio teritorijalno odcijepljen od ostalog dijela Hrvatske Vojne krajine, naime imao je eksteritorijalni položaj. (BUFON, 1994) (Sl. 4b). Poljoprivreda je ostala, uz neke manje trgovačke povlastice (LOPAŠIĆ, 1881.), jedini izvor prihoda, što je zbog agrarne prenapučenosti kraja već tada potaklo emigraciju stanovništva. Nije pri tome mnogo pomogao ni otkup preostalih vlastelinskih posjeda u okviru Žumberka od 1773. do 1787. godine, čime su nešto povećane poljoprivredne površine (LOPAŠIĆ, 1881.). U vezi s time treba naglasiti da je 1776. godine Kranjska pozvana da pomogne pri otkupu feudalnih posjeda da bi se zaokružio prostor Vojne krajine u Žumberku. No, Kranjska je to odbila. Ljubljanski gubernij poslao je sljedeći odgovor: "... da Kranjska ne posjeduje ništa u Žumberku, da niti jedno od pet feudalnih žumberačkih dobara nije zabilježeno u glavnoj pokrajinskoj izvidnici dobara (*Hauptgutenbuch*) pa zato da Kranjska ne ima

Politico-geographic characteristics of Žumberak were essentially changed during the second half of the 16th century. In this connection the year 1578⁹ is especially important, when at the Parliament in Bruck on the river Mura a reorganization of the Military Border was carried out, according to which Žumberak became a part of the Karlovac military district (it was a part of the Slunj regiment). In that way Žumberak was detached from the Dukedom of Carniola (Kranjska) and attached to the Croatian Military Border. It was affirmed again in 1766 by the organization of the Karlovac general headquarters (VALENTIĆ, 1981.)¹⁰. According to Klemenčić (1989), in that period Žumberak had all characteristics of a frontier. In contrast with him, it is more acceptable that the researched area entered the stage of the frontier characteristics as early as at the beginning of the 13th century. At that time the question of the government-legal and ecclesiastical-legal appurtenance of Žumberak dealing with the boundary determination among the Kingdoms of Hungary and Slavonia and Habsburg Carniola (Kranjska) was doubtful (till 1578).

As in the 18th century the border towards Ottoman Empire was moved south-eastwards (the river Una, the border of Bihać), the possibility of using war "economy" (robbery and booty) as additional source of income mainly dropped off. Simultaneously, Žumberak became isolated in relation to the main roads of that-time Croatia. Besides, Žumberak was territorially separated from the remaining part of the Croatian Military Border – exterritorial position (BUFON, 1994) (Fig. 4b). Besides some smaller commercial privileges, agriculture remained (LOPAŠIĆ, 1881) the only source of income, which, because of the region's agrarian overpopulation, stimulated the population's out-migration. In that connection, buying of the remaining feudal properties in the framework of Žumberak in the period 1773-1787 did not help much, which, however, enlarged a bit agricultural areas (LOPAŠIĆ, 1881). It should be pointed out that in 1776, Carniola (Kranjska) was asked to help in buying feudal properties in order to encircle the area of the Military Border in Žumberak. But Kranjska refused. Gubernia of Ljubljana sent the following answer "...Carniola (Kranjska) does not possess anything in Žumberak, none of five feudal estates in Žumberak is registered in the main regional estate reconnaissance (*Hauptgutenbuch*),

⁹ Nadvojvoda Karlo Habsburški osnovao je Ratno vijeće u Grazu, kojem su bile podvrgnute Slavonika i Hrvatska Vojna krajina.

¹⁰ U Žumberku su pri tome osnovane 11. Oštrčka i 12. Žumberačka (Sichelburgška) satnija.

⁹ Archduke Karlo Habsburg established the War Council in Graz, to which the Slavonian and Croatian Military Borders were subject.

¹⁰ In that connection the 11th company of Oštrc and the 12th one of Žumberak (Sieheberg) were established.

posla kod iskupa ..." (po izvještaju Zagrebačke general-komande od 18. svibnja 1785. godine u rukopisu *Erdebeschreibung v. Sichelburg*, u LOPAŠIĆ 1881b, 138). Time se Kranjska *de facto* konačno odrekla Žumberka. Treba dodati da je Žumberak do 1789. godine formalno bio povezan s Oglajskom dijecezom, a kasnije je došao pod jurisdikciju Zagrebačke biskupije i Karlovačke grkokatoličke biskupije¹¹.

Demografska obilježja. Naseljavanje uskoka tijekom 16. stoljeća bitno je utjecalo na promjene etničke strukture stanovništva. Uz uskoke, pretežito pravoslavne, a od 18. st. grkokatoličke vjere, koji su činili oko dvije trećine stanovništva prostora, u Žumberku je živjela i oko jedna trećina rimokatoličkog, pretežito hrvatskog i nešto slovenskog stanovništva (LOPAŠIĆ, 1881.). Takvi etnički odnosi zadržali su se tijekom 17. stoljeća. Veće promjene u 18. stoljeću vežu se za širenje unijatske ili grkokatoličke vjere¹². Veliku ulogu u tome imalo je osnivanje Karlovačke grkokatoličke biskupije 1696. godine i isključenje nadležnosti pravoslavnog vladike u prostoru Žumberka 1768. godine (LOPAŠIĆ, 1881.). To je potaknulo proces pohrvaćivanja uskoka koji je završio koncem 19. stoljeća (NARODNOSNI I VJERSKI SASTAV STANOVNIŠTVA HRVATSKE, knjiga II i IV, 1998.)¹³.

Povijesni i političko geografski razvoj do početka 20. stoljeća. Ustrojbena struktura Vojne krajine nadopunjena je 1807. godine (KLEMENČIĆ, 1989.), a njome je definirano da je vladar vlasnik zemljišta, a krajišnici se njime služe kao lenom kućnih zadruga. Time je spriječeno raspadanje zadruga, što je tijekom 19. stoljeća poticalo pozitivni prirodni prirast stanovništva.

Žumberak je poslije poraza austrijske vojske kod Wagrama 1809. godine mirom u Schönbrunu pripao Francuskoj. Pripojen je

therefore, Carniola (Kranjska) has nothing to do with buying..." (according to the report of the Zagreb general command on 18 May 1785 in the manuscript *Erdeschreibung v. Sichelburg* (LOPAŠIĆ, 1881b, 138). In this way Carniola (Kranjska) *de facto* finally renounced Žumberak. Till 1789, Žumberak was formally connected with the diocese of Oglej, and later, it came under the jurisdiction of the Zagreb bishopric and Karlovac Greek Catholic bishopric¹¹.

Demographic characteristics. Settlement of the fugitives (*uskoci*) during the 16th century had an essential impact on the changes of the population ethnic structure. Besides the fugitives, predominantly Eastern Orthodox, and from the 18th century of the Greek Catholic denomination, who made about two thirds of the area's population, there lived in Žumberak about one third of the Roman Catholic, chiefly Croatian and some Slovene population (LOPAŠIĆ, 1881). Such ethnic relations remained during the 17th century. Greater changes in the 18th century were connected with the expansion of the Uniate or Greek Catholic denomination¹². The establishment of the Karlovac Greek Catholic bishopric in 1696, as well as the exclusion of the competence of the Eastern Orthodox bishop in Žumberak in 1768 played a big role in the abovementioned process (LOPAŠIĆ, 1881). That stimulated the process of croatianization of the fugitives, which finished by the end of the 19th century (NARODNOSNI I VJERSKI SASTAV STANOVNIŠTVA HRVATSKE, book II and IV, 1998)¹³.

Historical and politico-geographic development till the beginning of the 20th century. Organization structure of the Military Border was supplemented in 1807 (KLEMENČIĆ, 1989), when it was defined that the sovereign was the owner of the land and the borderers used it as a fief of communal households. In that way the breakup of cooperatives was prevented, and a natural population increase during the 19th century was stimulated.

¹¹ Stanovništvo pet kupljenih dobara činilo je oko jedne trećine stanovništva Žumberka. Pretežito su to bili Hrvati i nešto Slovenaca katolika. Vrlo je vjerojatno to stanovništvo, po mišljenju autora ovoga rada, bilo velikim dijelom ostatak srednjovjekovnog pučanstva kraja.

¹² Grkokatolici se pojavljuju u krilu Katoličke crkve. Priznaju jedinstvo s Rimokatoličkom crkvom i papu za vrhovnog poglavara, a razlikuju se u bogoslužju (grčko-bizantski obred). Ideja se temelji na vjerskoj toleranciji. (bilješka je preuzeta iz rada Klemenčića, 1989., str. 145).

¹³ Udio Hrvata 1900. u općini Ozalj bio je 98,9% , a u općini Jastrebarsko 98,2%.

¹¹ Population of five purchased estates made about one third of the Žumberak population. There were prevailingly the Croats and some Slovene Catholics. In our opinion that population was largely the rest of the medieval region's population.

¹² Greek Catholics appear in the lap of the Catholic Church. They recognize the unity with the Roman Catholic Church and the Pope for the supreme head, and they differ in liturgy (Greek-Byzantine ceremony). The idea is based on denominational tolerance; the note is taken from the work of Klemenčić, 1989, p. 145).

¹³ In 1900, the share of the Croats in the municipality of Ozalj was 98.9%, and in the municipality of Jastrebarsko 98.2%.

tzv. Ilirskoj provinciji sa središtem u Ljubljani. Nakon Napoleonova poraza kod Waterlooa 1813. godine Žumberak je vraćen Austriji, i to odlukom Bečkog kongresa i carskim dekretom godine 1816. (MAGYAR TÖRTÉNET, 1983; knjiga VI i II). Većim dijelom ponovno je uključen u Hrvatsku Vojnu krajinu¹⁴, sve do njezina razvojačenja 1881. godine. Tijekom 19. stoljeća Žumberak dolazi u sve teži gospodarski položaj zbog intenzivne sječe šuma austrijskih vlasti i povećane gustoće stanovništva kao posljedice velikoga prirodnog prirasta stanovništva¹⁵. Sabor Kraljevina Hrvatske i Slavonije, premda uz protivljenje Kranjske, preuzeo je upravu nad Vojnom krajinom te je Žumberak pripojen Zagrebačkoj županiji¹⁶. Nakon toga, u razdoblju do 1918. godine zbog sve izraženije agrarne krize i prometne izoliranosti, Žumberak je postao izrazito emigracijski prostor. To je uglavnom rezultiralo stagnacijom demografskog razvoja, s tim da je on diferencirano izražen po pojedinim dijelovima Žumberka (CRKVENČIĆ, 2002.)¹⁷. Od 1890. godine pa sve do danas vojno-krajiški dio Žumberačke gore u svim međupopisnim razdobljima doživljava demografski regres, s tim da je on najizrazitiji u drugoj polovici 20. stoljeća (CRKVENČIĆ, 2002; vidi Tab. 1; 2; 3. i 4. na stranicama 294, 295, 297 i 299).

Političko-geografski i demografski razvoj od 1910. do 1948 godine. Istraživano razdoblje od 38 godina uključuje i turbulentno razdoblje Prvoga i Drugoga svjetskog rata i priključenje kraja

After the defeat of the Austrian army near Wagram in 1809, by peace treaty in Schönbrunn, Žumberak fell to France. It was annexed to the Illyrian province with the centre in Ljubljana. After the debacle of Napoleon near Waterloo in 1813, Žumberak was given back to Austria by the decision of the Vienna congress and by the emperor's decree in 1816 (MAGYAR TÖRTÉNET, 1983, book VI and II). To a greater extent it was included into the Croatian Military Border again¹⁴ till its demilitarization in 1881. During the 19th century, Žumberak was coming into an increasingly difficult economic position because of intensive forest cutting by the Austrian authorities, as well as because of the increased population density as the result of a great natural population increase¹⁵. The Parliament of the Kingdoms of Croatia and Slavonia overtook the government of the Military Border although Carniola (Kranjska) was against that. Žumberak was annexed to the County (Županija) of Zagreb¹⁶. In the period up to 1918, because of an increasingly marked agrarian crisis and traffic isolation, Žumberak became a prominently out-migration area. The result was a stagnant demographic development, and it was discriminately prominent in particular parts of Žumberak (CRKVENČIĆ, 2002)¹⁷. From 1890, in all inter-census intervals, the military-border part of the Žumberak Mountain experienced a demographic regression, which was the most prominent in the second half of the 20th century (CRKVENČIĆ, 2002, see the tables 1, 2, 3 and 4 on the pages 294, 295, 297 and 299).

¹⁴ Područje Žumberačke Vojne krajine do 1809. godine uključivalo je i današnji slovenski dio gorskog masiva, tzv. Gorjance i dio zavale Krke sve do istoimene rijeke. Navedeno područje Carskim dekretom 1816. pripojeno je Kranjskoj pa je krajiški dio Žumberka time smanjen, i to na međuprostor između najvišega grebena gorskog masiva pa do njegove JI granice.

¹⁵ Broj stanovnika između 1835-1890. godine porastao je sa 6859 na 11 013 ili 75% (CRKVENČIĆ, 2002.).

¹⁶ Od bana Pejačevića vlada Austro-Ugarske zatražila je dokaze o povijesnoj pripadnosti Žumberka Hrvatskoj (VALENTIĆ, 1981.). Na temelju izvornih povijesnih dokumenata koje je pribavio profesor Lopašić i objavio u svom radu 1881. na konferenciji 6. lipnja 1881. godine, vlada Austro-Ugarske prihvatila je odgovarajuće obrazloženje o pripadnosti Žumberka Hrvatskoj.

¹⁷ U gravitacijskoj zoni Samobora, koji je većim dijelom prethodno pripadao tzv. Civilnoj Hrvatskoj, još uvijek se zadržao pozitivan demografski razvoj (+10,5%) dok je u bivšem vojno-krajiškom dijelu gorskog masiva zbog izraženije ekonomske emigracije (radatovički kraj i bazen rijeke Kupčine) zabilježen pad broja stanovnika za -5,6%.

¹⁴ Till 1809, the area of the Žumberak Military Border included the present-day Slovene part of the mountain massif, so called Gorjanci and a part of the Krka river valley to the river itself. By the emperor's decree in 1816 the mentioned area was annexed to Carniola (Kranjska), so the border part of Žumberak was declined to the interspace between the highest ridge of the mountain massif to its SE border.

¹⁵ Population number between 1835 and 1890 grew from 6,859 to 11,013 or 75% (CRKVENČIĆ, 2002).

¹⁶ Government of Austria-Hungary asked from the governor (ban) Pejačević the proofs about the historical appurtenance of Žumberak to Croatia (VALENTIĆ, 1981). On the basis of original historical documents procured by professor Lopašić and published in his work in 1881, the government of Austria-Hungary accepted the corresponding explanation about the appurtenance of Žumberak to Croatia.

¹⁷ In the gravitational zone of Samobor, which to a greater extent had belonged to so called Civil Croatia, there was a positive demographic development (+10.5%), while in the former military-border part of the mountain massif (Radatovići region and the river Kupčina basin) a population number decrease of -5.6% was registered because of more prominent economic out-migration.

Kraljevini SHS (kasnije Kraljevini Jugoslaviji), a od 1945. godine FNRJ¹⁸. Bitnih promjena u gospodarstvenom razvoju kraja u odnosu na austrougarsko razdoblje nije bilo. Žumberak je i nadalje ostao u prometnoj izolaciji. To se negativno odrazilo i na demografske trendove. Bivši vojno-krajiški dio prigraničja bilježio je sve naglašeniji demografski regres (-14%) (CRKVENČIĆ, 2002.). On je uzrokovan poglavito emigracijom stanovništva koja je svojim intenzitetom nadmašila još uvijek pozitivan prirodni prirast (CRKVENČIĆ, 2002; Tab. 5, str. 300). Najizrazitiji pad broja stanovnika bilježe dijelovi s izrazitom emigracijom (ravnjaci: -12,8%, bazen Kupčine: -9,1% i radatovički kraj: -15,2%). Prema radu Crkvenčića (2002; Tab. 3.) prirodni prirast u devet je župa (veći dio istraživanog prostora) bio u razdoblju 1910.-1948. godine čak 38,9%, međutim, migracijska bilanca u istom vremenskom intervalu bila je -41,6%, što znači da se s tog područja iselilo 44,6% više stanovnika od očekivanog broja. Zacijelo ti trendovi uglavnom vrijede i za cjelokupan istraživani prostor u kojem je popisima stanovništva zabilježen pad njegova apsolutnog broja za -14,0% (CRKVENČIĆ, 2002.).

Razdoblje Socijalističke Jugoslavije do 1991. godine. Područje Žumberačke gore poslije Drugog svjetskog rata, osim njegova SZ dijela (Gorjanci u Republici Sloveniji), pripalo je Republici Hrvatskoj. Dijelovi istraživanog prostora poslije ukinuća kotareva 1965. godine pripali su području gradske zajednice općina Zagreba (općina Samobor), zatim zajednici općina Zagreba (općina Jastrebarsko s centralnim dijelom Žumberka) i zajednici općina Karlovac (općina Ozalj s JZ dijelom Žumberka – radatovički kraj). SI dio Žumberka sa Samoborom kao razmjerno jakim kulturnim i radnim žarištem te blizina Zagreba, s kojim je taj dio Žumberka bio prometno povezaniji (mogućnost dnevnih migracija i relativno bolja trgovačka opskrba), omogućili su mu razmjerno povoljniji društveno-gospodarstveni razvoj. Za

¹⁸ Do 1922. godine Žumberak je bio dio Zagrebačke županije (kotar Jastrebarsko i Samobor), od 1922. do 1929. dio je Zagrebačkog okruga Kraljevine SHS, a nakon toga dio Savske Banovine Kraljevine Jugoslavije do 1939., a zatim, 1939.-1941. Banovine Hrvatske. Od 1941. do 1945., dakle u vrijeme NDH, Žumberak je bio dio Velike župe Karlovac, a od 1945. do 1948. dio NR Hrvatske u okviru FNRJ (MAGYARORSZÁG KÖZIGAZGATÁSI ATLASZA 1914, 2000., HRVATSKI POVIJESNI ATLAS, 2003., i UPRAVNO-SUDSKO I CRKVENO RAZDJELJENJE SAVSKE BANOVINE, 1937.)

Politico-geographic and demographic development in the period 1910-1948. The researched time interval of 38 years includes a turbulent period of the First and Second World Wars, as well as the attachment of the region to the Kingdom of SHS (later the Kingdom of Yugoslavia), and from 1945 to the FNRJ¹⁸. There were no essential changes in the region's economic development in relation to the Austro-Hungarian period. Žumberak was still in traffic isolation. It had a negative impact on demographic trends too. Former military-border part of the borderland registered a more and more marked demographic regression (-14%) (CRKVENČIĆ, 2002). It was primarily caused by out-migration of the population, whose intensity surpassed the natural increase (CRKVENČIĆ, 2002, tab. 5, p. 300). The most prominent population number decrease was registered in the region's parts with prominent out-migration (plateaus: -12.8%, the Kupčina river basin: -9.1% and Radatovići region: -15.2%). According to Crkvenčić (2002, Tab. 3), in the period 1910-1948, the natural increase in nine parishes (a larger part of the researched area) was even 38.9%, however, net migration in the same period was -41.6%, which means that 44.6% more inhabitants out-migrated than it had been expected. We consider that those trends can be mainly generalized for the whole researched area, in which censuses registered the decrease of the population's absolute number: -14.0 (CRKVENČIĆ, 2002).

Period of Socialist Yugoslavia up to 1991. After the Second World War, the region of the Žumberak Mountain, except its NW part (Gorjanci in the Republic of Slovenia) went to the Republic of Croatia. After the abolition of districts in 1965, some parts of the researched area went to the urban community of Zagreb municipalities (municipality of Samobor), then to the community of Zagreb municipalities (municipality of Jastrebarsko with the central part of Žumberak) and to the community of Karlovac municipalities (municipality of Ozalj with the SW part of Žumberak - the Radatovići region). The NE part of Žumberak with Samobor as a relatively strong cultural and labour focus had

¹⁸ Till 1922, Žumberak was a part of the County of Zagreb (district of Jastrebarsko and Samobor), and in the period 1922-1929, a part of the SHS Zagreb district, and after that a part of the Savska Banovina of the Kingdom of Yugoslavia till 1939, and in the period 1939-1941 of the Banovina of Croatia. 1941-1945, i. e. in the time of the so called NDH, Žumberak was a part of the Big parish of Karlovac, and in the 1945-1948 period, a part of the NR of Croatia in the framework of the FNRJ (MAGYARORSZÁG KÖZIGAZGATÁSI ATLASZA 1914, 2000, HRVATSKI POVIJESNI ATLAS, 2003, UPRAVNO-SUDSKO I CRKVENO RAZDJELJENJE SAVSKE BANOVINE, 1937).

razliku od njega u bivšem vojnokrajiškom dijelu u razdoblju 1948.-1991. godine smanjenje broja stanovnika, zahvaljujući emigraciji i prirodnom padu, bio je vrlo izrazit (-63,9%)¹⁹. Razumljivo da je istodobno u gravitacijskom području Samobora demografski regres bio znatno usporeniji (-23,8%). Zahvaljujući takvom populacijskom razvoju došlo je do premještanja demografskog težišta u okviru Žumberačke gore; početkom 80-ih godina 19. st. u vojnokrajiškom dijelu živjelo je čak 75,8% stanovništva kraja, a 111 godina kasnije, dakle, 1991. godine tek 48,7% (CRKVENČIĆ, 2002; Tab. 1.).

Suvremeno razdoblje u neovisnoj Republici Hrvatskoj. Stjecanjem neovisnosti Republike Hrvatske 1991. godine, Žumberak je do 1993. godine bio dio općina Ozalj, Jastrebarsko i Samobor, a od tada, izmjenama administrativno-teritorijalne strukture Republike Hrvatske, pripao je općinama Žumberak, Jastrebarsko i Samobor u okviru Zagrebačke županije²⁰.

Demografski razvoj bivšega vojnokrajiškog dijela (općina Žumberak) i nadalje pokazuje intenzivan pad broja stanovništva u vremenskom intervalu 1991.-2001. (-36,9%). Prirodni pad broja stanovnika sve je izraženiji (-15,2% ili 1,52% godišnje) što je posljedica snažne emigracije (migracijski saldo -22,6%)²¹ i starenja prosječne dobi stanovništva (indeks starosti 360) koje je ušlo u fazu izumiranja (E_4 i R_4) (Tab. 1.). To se odrazilo na maksimalno smanjenje gustoće stanovništva (samo 10,8 st/km²) po kojoj je žumberački kraj jedan od najnenaseljenijih u Hrvatskoj. Danas u općini Žumberak živi samo 39,6% ukupnog stanovništva pograničnog sektora. Težište naseljenosti još uvijek je izrazitije vezano za gravitacijsko područje općine Samobor (60,4%). Ako se uzme u obzir cjelokupno područje općine Samobor, navedeni odnosi još su nepovoljniji (Tab. 1.). Promatrajući općinu Samobor u cjelini, s gustoćom stanovništva od 144,4 st/km², ona je 2001. bila 14 puta naseljenija od općine Žumberak (Sl. 5; 6; 7. i 8.).

¹⁹ Razmjerno mali broj radno aktivnog stanovništva radatovičkog kraja bio je zaposlen u Metlici (dnevne migracije, KLEMENČIĆ, 1989.).

²⁰ Radatovički kraj koji je do tada bio dio općine Ozalj, pripojen je novoosnovanoj općini Žumberak (prethodno Kostanjevac).

²¹ Smanjene su mogućnosti dnevnih migracija prema Metlici.

better traffic connections with Zagreb (possibility of commuting and relatively better commercial supplies), which enabled it a relatively more favourable socio-economic development. Different from that, in the former Military-Border part, during the period 1948-1991, the population number fall, owing to out-migration and natural decrease, was just disastrous (-63.9%)¹⁹. At the same time, it is understandable that demographic regression was significantly slower (-23.8%) in the gravitational area of Samobor. Owing to such population development there was a relocation of demographic focus in the framework of the Žumberak Mountain; at the beginning of the eighteen eighties, there lived even 75.8% region's population in its Military-Border part, and 111 years later, in 1991, only 48.7% (CRKVENČIĆ, 2002, Tab. 1.).

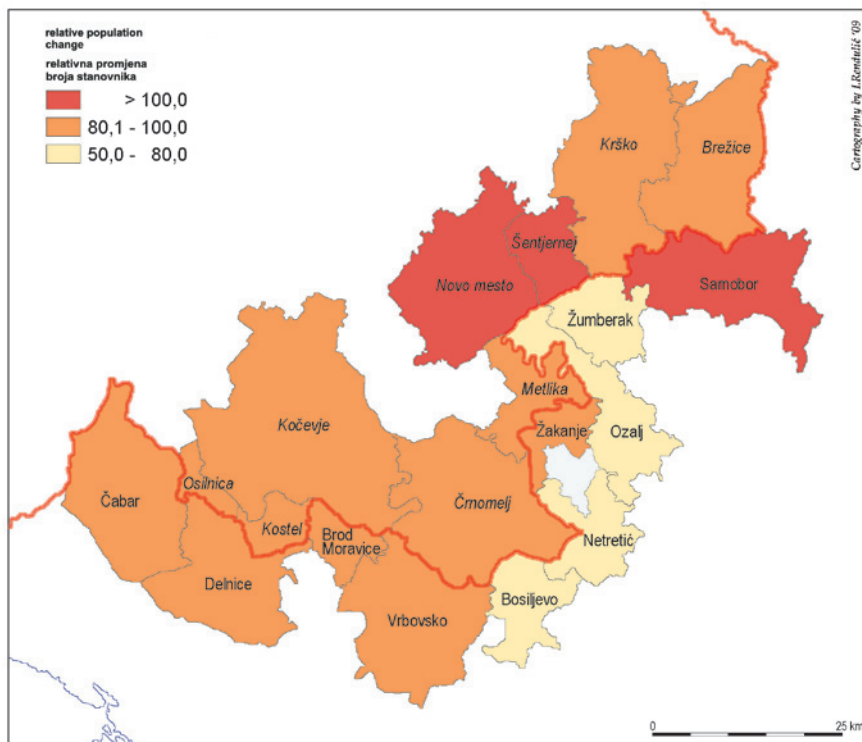
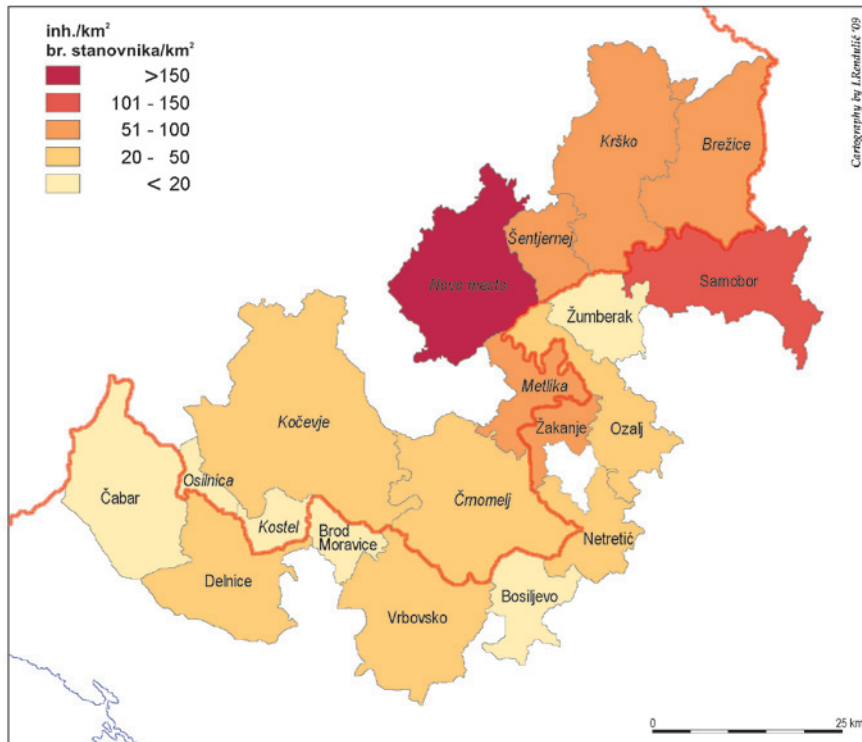
Contemporary period in the independent Republic of Croatia. After Republic of Croatia become independent in 1991, Žumberak was till 1993 a part of the municipalities of Ozalj, Jastrebarsko and Samobor, and later, by changes of administrative-territorial structure of the Republic of Croatia, it went to the municipalities of Žumberak, Jastrebarsko and Samobor under the scope of the County of Zagreb²⁰.

Demographic development of the former Military-Border part (municipality of Žumberak) continued to show an intensive population number decrease in the period 1991-2001 (-36.9%). Natural population decrease was more and more prominent (-15.2% or 1.52% annually), which is the consequence of strong out-migration (net migration -22.6%)²¹ and ageing of population (ageing index 360), which entered the extinction stage (E_4 and R_4) (Tab. 1). That was reflected on the maximal population density decrease (only 10.8 inh/km²), according to which the region was one of the least populated in the Republic of Croatia. Nowadays only 39.6% of the total border sector population lives in the municipality of Žumberak. The population focus is even more connected with the gravitational area of the Samobor municipality (60.4%). If we take into consideration the whole area of the Samobor municipality, the quoted relations are even more unfavourable (Tab. 1). Observing the Samobor municipality in the whole, the population density (144.4 inh/km²) is 14 times greater than in the municipality of Žumberak (Figs. 5, 6, 7 and 8).

¹⁹ Relatively small number of active population in the Radatovići region was employed in Metlika (commuting – KLEMENČIĆ, 1989).

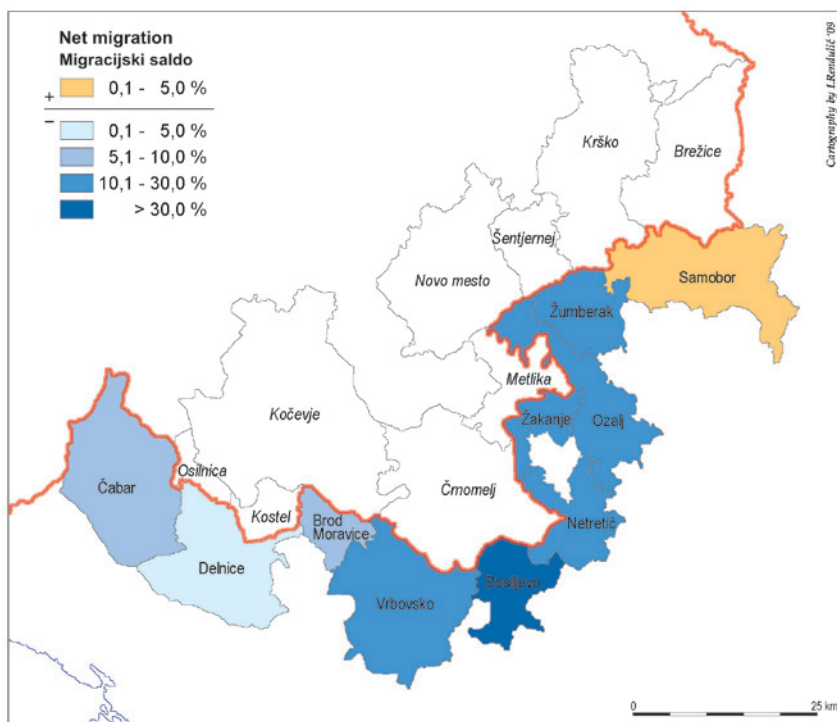
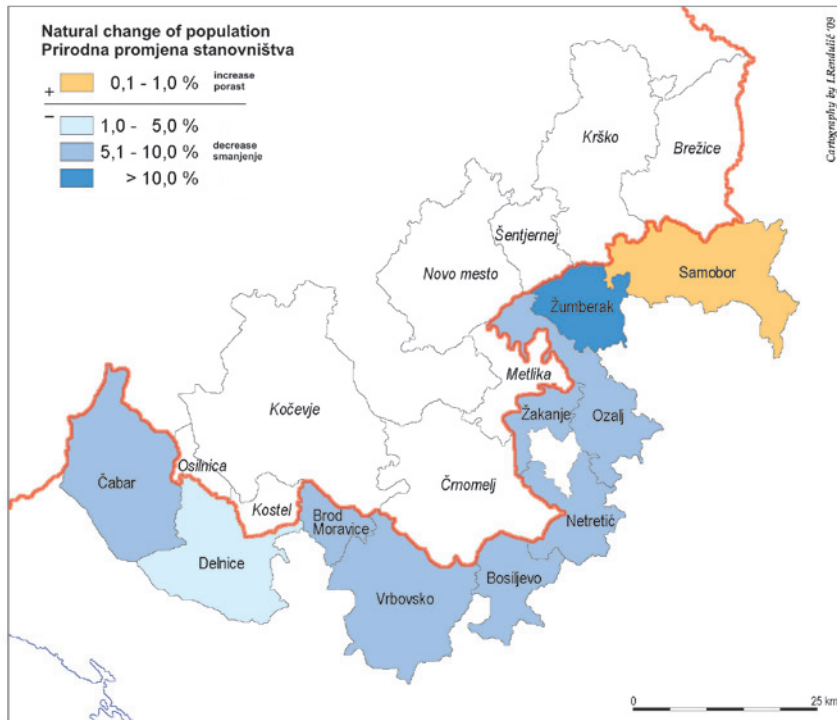
²⁰ Radatovići region, till then a part of the municipality of Ozalj, was annexed to a newly established municipality of Žumberak (previously Kostanjevac).

²¹ There were no possibilities for commuting to Metlika.

Slika 5. a) Gustoća stanovništva pograničja Republike Hrvatske 2001. i Republike Slovenije 2002. godine; b) Relativna promjena broja stanovnika hrvatskog i slovenskog pograničja 1991-2001. odnosno 1991-2002. godine
Figure 5 a) Population density of the Croatian (2001.) and Slovene (2002.) borderland; b) Relative population change (in index trends) of the Croatian and Slovene borderland in the period 1991-2001 or 1991-2002

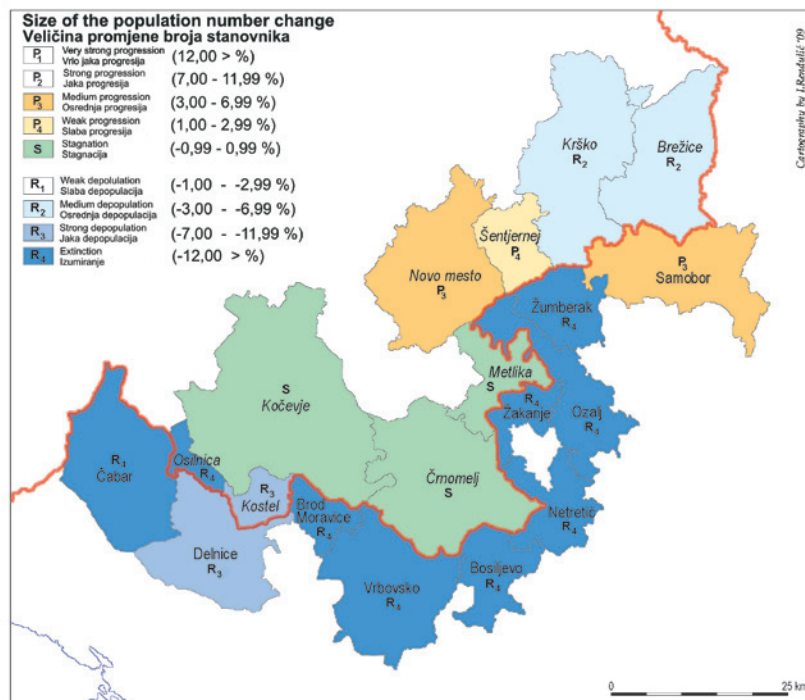
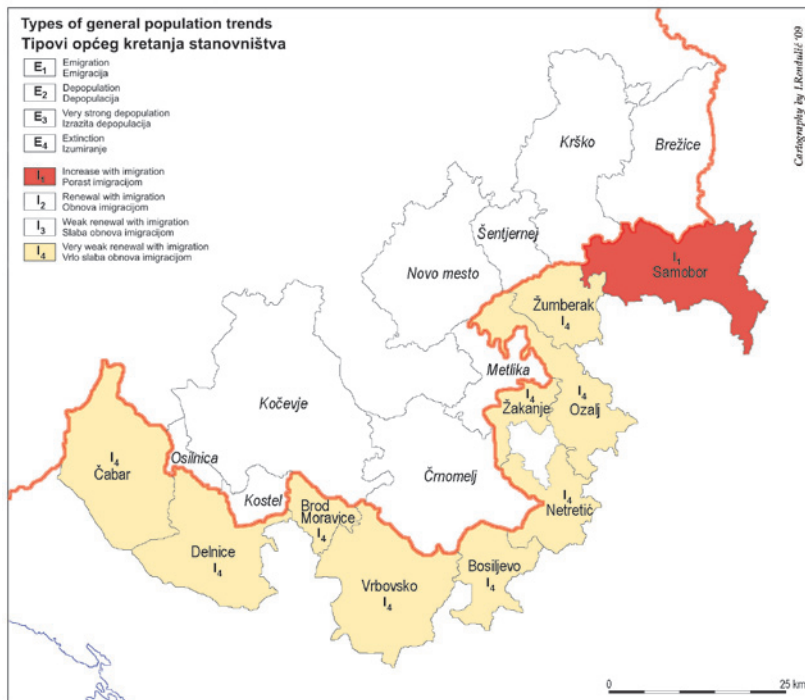
Izvor / Source: POPIS PREBIVALSTVA, GOSPODINJSTEV IN STANOVANJA 2003., Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana; POPIS STANOVNIŠTVA RH 2001, Državni zavod za statistiku Zagreb.

Slika 6. a) Prirodna promjena stanovništva hrvatskog pograničja u razdoblju 1991-2001. godine; b) Migracijski saldo stanovništva Hrvatskog pograničja u razdoblju 1991-2001. godine

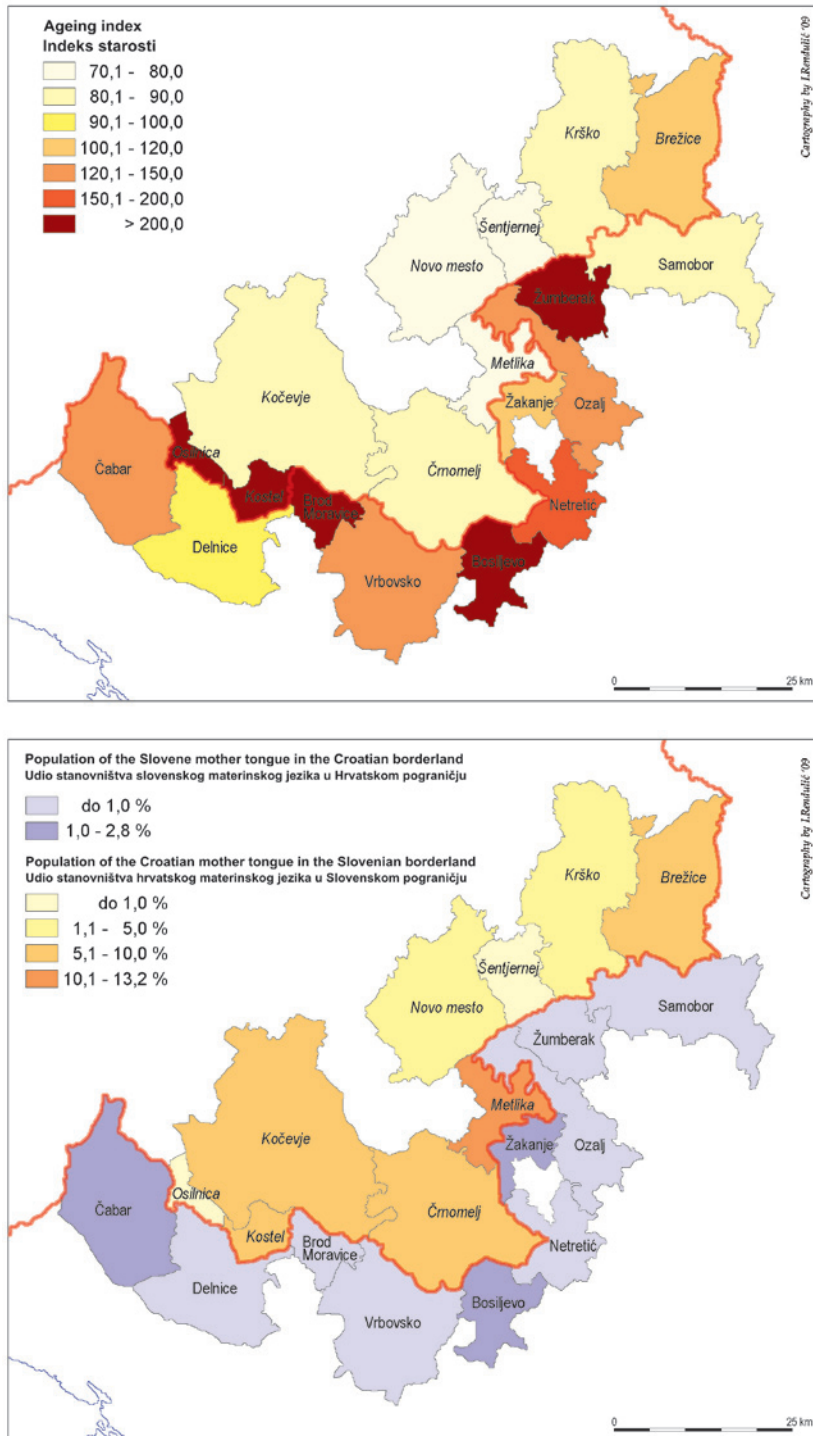
Figure 6 a) Natural change of population in the Croatian borderland between 1991-2001; b) Net migration in the Croatian borderland in the period 1991-2001

Izvori / Sources: a) PODACI PRIRODNOG KRETANJA STANOVNIŠTVA PO OPĆINAMA, Državni zavod za statistiku Zagreb; b) POPIS STANOVNIŠTVA RH 2001., Državni zavod za statistiku Zagreb; PODACI PRIRODNOG KRETANJA STANOVNIŠTVA PO OPĆINAMA, Državni zavod za statistiku Zagreb).

Slika 7. a) Tipovi općeg kretanja stanovništva Hrvatskog pograničja u razdoblju 1991-2001. godine; b) Veličina promjene broja stanovnika Hrvatskog i Slovenskog pograničja u razdoblju 1991-2001. odnosno 1991-2002. godine.
 Figure 7 a) Types of general population trends in the Croatian borderland in the period 1991-2001; b) Size of the population number change in the Croatian and Slovene borderlands in the period 1991-2001 or 1991-2002

Izvori / Sources: a) POPIS STANOVNIŠTVA RH 2001., Državni zavod za statistiku Zagreb; PODACI PRIRODNOG KRETANJA STANOVNIŠTVA PO OPĆINAMA, Državni zavod za statistiku Zagreb; b) POPIS PREBIVALSTVA, GOSPODINJSTEV IN STANOVANJA 2003., Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana; POPIS STANOVNIŠTVA RH 2001., Državni zavod za statistiku Zagreb.

Slika 8. a) Indeks starosti stanovništva hrvatskog 2001. i slovenskog pograničja 2002. godine; b) Udio stanovništva slovenskoga materinskog jezika u hrvatskom pograničju 2001. godine i hrvatskoga materinskog jezika u slovenskom pograničju 2002. godine

Figure 8 a) Ageing index of the population in the Croatian (2001) and Slovene (2002) borderlands; b) Population of the Slovene mother tongue in the Croatian borderland in 2001, and the Croatian mother tongue in the Slovenian borderland in 2002

Izvori / Sources: a) STANOVNIŠTVO PREMA SPOLU I STAROSTI RH. POPIS STANOVNIŠTVA RH 2001., Državni zavod za statistiku Zagreb; POPIS PREBIVALSTVA RS 2003., Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana); b) POPIS STANOVNIŠTVA PO MATERINSKOM JEZIKU PO GRADOVIMA I OPĆINAMA RH 2001., Državni zavod za statistiku Zagreb; POPULATION BY MOTHER TONGUE, MUNICIPALITIES, SLOVENIA CENSUS, 2002., Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana.

Za razliku od hrvatskog pograničja demografska obilježja slovenskog dijela Žumberačkog sektora (Gorjanci i JI dio Krško zavale)²² znatno su povoljnija (NACIONALNI ATLAS SLOVENIJE, 2001.) (Tab. 2.). U međupopisnom razdoblju 1991.-2002. godine demografski porast bilježe općine Novo Mesto (3,2%) i Šentjernej (2,3%) s veličinom promjene tipa P_3 (osrednja progresija) i P_2 (slaba progresija), dok su općine Krško (-3,5%, L_2 – osrednja depopulacija) i Brežice (-5,9%, L_2 – osrednja depopulacija) depopulirale. Zanimljivo je da općine uz najvažnije prometnice (Krško i Brežice) bilježe demografski regres unatoč tome što su se u njima razvila razmjerno jaka životna i radna žarišta. To je vrlo vjerojatno uvjetovano jačanjem emigracijskih procesa, a manje prirodnim kretanjem stanovništva zbog pogoršanja mogućnosti trgovinske opskrbe i dnevnih migracija stanovništva prema Zagrebu i Samoboru u susjednoj Republici Hrvatskoj. Gustoća stanovništva uz samu granicu manja je od 5 st/km² (gusti šumski pokrov, veliki nagibi padina i nedostatak odgovarajućih graničnih prijelaza) (NACIONALNI ATLAS SLOVENIJE, 2001.). Naseljenost je znatno veća u pograničnom sektoru u općinama Krško (50-100 i više st/km²) i Brežice (10-50 st/km²) uz samu granicu, a oko 50-100 i više st/km² u dolini Krke i Save (NACIONALNI ATLAS SLOVENIJE, 2001.) (Tab. 2.). Znatno veću gustoću stanovništva obilježava JI dio pograničja u općini Novo Mesto (173,6 st/km²) i prostor oko Metlike (50-100 i više st/km²) koja je pogranični prijelaz (NACIONALNI ATLAS SLOVENIJE, 2001.) (Tab. 2.). Do 2002. godine, prema podacima za 1995. godinu (NACIONALNI ATLAS SLOVENIJE, 2001.), izuzev općine Brežice (-6% i više), prirodni prirast stanovništva u pograničju uglavnom je stagnantan ili pozitivan (0,1-1,9% do 2,0-3,9%), a u drugoj polovici 90-ih godina vjerojatno je smanjen zbog negativnog utjecaja novouspostavljene državne granice i teškoća u društveno-gospodarstvenom razvoju. Na to upućuje i indeks starosti stanovništva koji se također pogoršavao nakon 1991. godine, posebno u naseljima užeg pograničja (NACIONALNI ATLAS SLOVENIJE, 2001.). Naime, 1991. godine u naseljima uz granicu prevladava stanovništvo s indeksom duboke i iznimno duboke starosti (50-99, 100-199, i više od 200 godina) (NACIONALNI ATLAS SLOVENIJE, 2001.).

²² Općine Brežice, Krško, Šentjernej i Novo Mesto.

Different from the Croatian border, demographic features of the Slovene part of the Žumberak sector (Gorjanci and the SE part of the Krško basin)²², are significantly more favourable (NACIONALNI ATLAS SLOVENIJE, 2001) (Tab. 2). In the intercensus period 1991-2002, there was a demographic increase in the municipalities of Novo Mesto (3.2%) and Šentjernej (2.3%) with the change size type P_3 (medium progression) and P_2 (weak progression), while depopulation was registered in the municipalities of Krško (-3.5%, L_2 – medium depopulation) and Brežice (-5.9%, L_2 – medium depopulation). It is interesting that the municipalities along the most important roads (Krško and Brežice) recorded a demographic regression in spite of the fact that a relatively strong life and work focuses developed there. It was probably conditioned by strengthening of out-migration processes, and less by natural population change. It was caused by the decline of commercial supplying and commuting towards Zagreb and Samobor in the neighbouring Republic of Croatia. Population density by the border figured out at less than 5 inh/km² (dense wood cover, big slope inclinations and lack of corresponding border crossings) (NACIONALNI ATLAS SLOVENIJE, 2001). Population was significantly greater in the border sector in the municipalities of Krško (50-100 and more inh/km²) and Brežice (10-50 inh/km²) by the border itself, and about 50-100 and more inh/km² in the Krka and Sava rivers valley (NACIONALNI ATLAS SLOVENIJE, 2001) (Tab. 2). Much greater population density could be found in the SE part of the borderland in the municipality of Novo Mesto (173.6 inh/km²), as well as in the area around Metlika (50-100 and more inh/km²) (NACIONALNI ATLAS SLOVENIJE, 2001) (Tab. 2), which is a border crossing. Till 2002, according to the data for the year 1995 (NACIONALNI ATLAS SLOVENIJE, 2001), the population natural increase in the borderland was mainly stagnant or positive (0.1-1.9% to 2.0-3.9%), except in the municipality of Brežice (-6% and more). But in the second half of the nineties it was probably smaller by negative influence of the newly established state border and difficulties in socio-economic development. That was also indicated by the population ageing index, which got worse after 1991, especially in the settlements of the narrower borderland (NACIONALNI ATLAS SLOVENIJE, 2001). Namely, in 1991, the population with the index of deep and especially deep old age (50-99, 100-199 and more than 200) (NACIONALNI ATLAS SLOVENIJE, 2001) prevailed in the border settlements.

²² Municipalities of Brežice, Krško, Šentjernej and Novo Mesto

Glede usporedbe stanovništva s hrvatskim i slovenskim materinjim jezikom etnička granica iznimno je oštra i jasna. Udio Slovenaca u Žumberku kreće se od 0,2 do 0,4%, a Hrvata u slovenskom pograničju 1,04 do 6,1% (Tab. 1. i 2.)²³.

Ethnic border dealing with the population of the Croatian and Slovene mother tongues was especially cutting and clear. The share of the Slovenes in Žumberak changed from 0.2 to 0.4%, and that of the Croats in the Slovene borderland from 1.04 to 6.1% (Tabs. 1 and 2)²³.

Tablica 1. Suvremeni demografski razvoj i obilježja Žumberka i Kupsko-čabarskog sektora hrvatsko-slovenske granice
Table 1 Contemporary demographic development and characteristics of Žumberak and the Kupa-Čabar sector in the Croatian-Slovene borderland

Općina / grad Municipality / town	Gustoća st/km ² 2001. god Population density inh/km ² in 2001	Demografski porast ili pad (indeksni trendovi) 1991.-2001. Population increase or decrease (index trends) 1991-2001	Prirodni prirast i pad 1991.-2001. Natural increase or decrease of population 1991-2001	Migracijski saldo Net migration	Tipovi kretanja stanovništva Types of population change	Veličina promjene ²⁴ Size of the change ²⁴	Indeks starosti 2001. Ageing index in 2001	Materinji jezik Sloveni (%) Mother tongue Slovene (%)
I Žumberački sektor / I Žumberak sector								
Samobor	144,4	103,4	0,9	2,5	I ₁	P ₃	84,8	0,4
Žumberak	10,8	62,4	-15,2	-22,6	I ₄	R ₄	360,0	0,2
Ukupno / Totally	103,6	101,6		1,6	I ₁	P ₄	89,5	0,2
II Kupsko-čabarski sektor / II Kupa-Čabar sector								
Ozalj	44,2	79,4	-7,8	-12,8	I ₄	R ₄	134,9	0,5
Žakanje	53,7	81,4	-6,7	-11,9	I ₄	R ₄	102,1	2,0
Netretić	28,4	61,3	-8,7	-30,0	I ₄	R ₄	168,5	0,2
Bosiljevo	13,4	57,2	-9,5	-33,3	I ₄	R ₄	227,8	2,8
Vrbovsko	21,6	80,3	-5,1	-14,6	I ₄	R ₄	145,8	0,6
Brod Moravice	16,0	82,4	-9,2	-8,4	I ₄	R ₄	228,7	0,6
Delnice	27,2	91,4	-4,9	-3,7	I ₄	R ₃	91,9	0,8
Čabar	15,2	84,9	-5,9	-9,2	I ₄	R ₄	125,5	2,5
Ukupno / Totally	25,5	78,8		-14,0	I ₄	R ₄	134,1	

Izvori / Sources: Popis stanovništva RH 2001., Državni zavod za statistiku Zagreb; Površine gradova i općina u RH, 2002., Državna geodetska uprava, Zagreb

²³ Najviše ih je u općini Brežice (6,1%) i Novo Mesto (3,2%).

²⁴ Veličina promjene (NEJAŠMIĆ, 2005; 2008.)

²³ Most of them live in the municipalities of Brežice (6.1%) and Novo Mesto (3.2%).

²⁴ Size of the change (NEJAŠMIĆ, 2005, 2008)

Tablica 2. Suvremeni demografski razvoj i obilježja Žumberka i Kupsko-čabarskog sektora slovensko-hrvatske granice
Table 2 Contemporary demographic development and characteristics of Žumberak and the Kupa-Čabar sector in the Slovene-Croatian borderland

Općina / grad Municipality / town	Gustoća st/km ² 2001. god. Population density inh/km ² in 2001	Demografski porast ili pad (indeksi trendovi) 1991.-2001. Population increase or decrease (index trends) 1991-2001	Prirodni prirast i pad 1991.-2001. Natural increase or decrease of population 1991-2001	Migracijski saldo Net migration	Tipovi kretanja stanovništva Types of population change	Veličina promjene Size of the change	Indeks starosti 2001. Ageing index in 2001	Materinji jezik Hrvatski (%) Mother tongue Croatian (%)
I Žumberački sektor / I Žumberak sector								
Brežice	86,7	94,1				R ₂	108	6,1
Krško	96,3	96,5				R ₂	87	2,2
Šentjernej	68,3	102,3				P ₄	68	1,0
Novo Mesto	173,6	103,2				P ₃	74	3,2
Totally/Ukupno	110,7	99,0				R ₁	84	
II Kupsko-čabarski sektor / II Kupa-Čabar sector								
Metlika	74,6	99,3				S	78	13,2
Črnomelj	42,9	99,4				S	87	6,2
Kočevje	29,3	99,7				S	90	6,6
Kostel	11,2	92,9				R ₃	263	9,3
Osilnica	9,2	83,4				R ₄	227	0
Totally/Ukupno	36,4	92,8				R ₃	89	

Izvori / Sources: POPIS PREBIVALSTVA, GOSPODINJSTEV IN STANOVANJA 2003., Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana; POPULATION BY MOTHER TONGUE, MUNICIPALITIES, SLOVENIA CENSUS, 2002. god., Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana; REGISTER PROSTORNIH ENOT REPUBLIKE SLOVENIJE PO STANJU 1.1.2008., Ljubljana; Statistični letopis Republike Slovenije 2002.g. PREGLED PO OBČINAH, Statistički urad Republike Slovenije, Ljubljana.

Kupsko-čabarski sektor

Granica i pograničje u cijelosti su vezani za rijeku Kupu i Čabranku te širi prostor njihovih dolina. Prate korita Kupe (106,5 km) i Čabranke (17,5 km) u dužini od 124,0 km. Slijedom toga granica u naznačenom sektoru u cijelosti pripada tipu prirodnih međa. Obje doline usječene su u pretežito tektonizirani karbonatni (vapnenci i dolomiti) kompleks naslaga i fliš jurske i kredne starosti, a u izvorišnim dijelovima Čabranke u trijasko i paleozojske, uglavnom klastične (BOGNAR, 1987.). Veća nadmorska visina i izrazita humidnost kraja (i do 3000 mm padalina godišnje u čabarskom kraju) pogodovala je razvoju

Kupa-Čabar sector

Border and borderland in whole are tied to the rivers Kupa and Čabranka and wider area of their valleys. It has been drawn along the Kupa (106.5 km) and Čabranka (17.5 km) beds and is 124.0 km long. Consequently, the whole border in the signed sector belongs to the type of natural boundaries. Both valleys are cut into prevalingly tectonized carbonate (limestones and dolomites) complex of deposits and flysch of the Jurassic and Cretaceous age, and in the Čabranka river source parts into the Triassic and Palaeozoic, mainly clastic deposits (BOGNAR, 1987). Greater height above sea-level and the region's marked humidity (up to 3000 mm

gustoga šumskog pokrova, a tijekom pleistocena i intenzivne poledbe (izvorišni dijelovi rijeka) (PAHERNIK, 2005.). Izgradnja važnijih prometnica (ceste i željeznica tijekom 18. i 19. st., i do danas) zaobišla je istraživano pograničje, što je naglasilo obilježja njegove izoliranosti i nije poticalo razvoj značajnijih gradskih središta.

Povijesni i političko-geografski razvoj u srednjem vijeku. Naseljenost prostora može se pratiti od paleolitika sve do danas (MALNAR, 2007.)²⁵. Istraživani prostor pograničja bio je rijetko naseljen kao i susjedno Kočevsko u Kranjskoj. Za razliku od Žumberka i doline Kupe stanovništvo je tijekom ranoga srednjeg vijeka u čabarskom kraju slovenskog podrijetla (LOPAŠIĆ, 1881; LASZOWSKY, 1923; MALNAR, 2007.). Teško je reći kome je u srednjem vijeku pripadao čabarski kraj, za razliku od ostalog dijela današnjeg pograničja nizvodno Kupom do Žumberka, koji je bio nesumnjivo dio Kraljevina Hrvatske i Slavonije (HRVATSKI POVJESNI ATLAS, 2003; BUFON, 1994.). Zanimljivo je, međutim, da spomenuti Hrvatski povijesni atlas i mađarski izvori (TÖRTÉNELMI VILÁGATLASZ, 1991. i dr.) čabarski kraj smještaju u Kraljevinu Hrvatsku, s time da ga mnogi mađarski povjesničari do 13. st. smatraju ničijom zemljom (MAGYARORSZÁG TÖRTÉNETE, knjiga 1, i 2, 1984.). Prema slovenskim istraživačima (SIMONIĆ, 1939a i b; OŽURA, 1994/2000; KEBE, 1996; BUFON, 1994.) pripadao je Akvilejskoj (Oglajskoj) biskupiji, koja je prostor Čabra dala u vlasništvo turjaškim grofovima Ausperg. Godine 1247. naslijedili su ih Ortenburžani, zatim Celjski grofovi od 1418. do 1456. godine te konačno Habsburgovci. Friedrich III. Habsburgovac posjed Gerovo dao je u najam barunu Jurju Thurnu (SIMONIĆ, 1939b)²⁶.

Političko-geografske i demografske značajke. Ostaje dvojbeno je li Friedrich III. Gerovo dao kao vladar ili samo kao vlasnik posjeda, što je s političko-geografskog stanovišta od velike važnosti. Gorski kotar tijekom ranoga srednjeg vijeka prema mađarskim izvorima (TÖRTÉNELMI VILÁGATLASZ, 1991.) ima sve osobine *terrae nullius*. Istodobno, prema Hrvatskom povijesnom atlasu (2003.), Čabar

of precipitation annually in the region of Čabar) was favourable to the growth of a dense forest cover, and during the Pleistocene to intensive icing (river source parts) (PAHERNIK, 2005). Construction of more important communications (roads and railway during the 18th and 19th centuries, and today) bypassed the researched borderland, which pointed out its isolation functions and did not stimulate development of more significant urban centres.

Historical and politico-geographic development in the Middle Ages. Population of the area can be followed from the Palaeolithic to the present-day (MALNAR, 2007)²⁵. The researched borderland area was rarely populated, as well as the neighbouring Kočevsko in Carniola (Kranjska). Different from Žumberak and the Kupa river valley, in the early Middle Ages, the population in the Čabar region was of the Slovene origin (LASZOWSKY, 1923, LOPAŠIĆ, 1881, MALNAR, 2007). It is difficult to say to whom the Čabar region belonged in the Middle Ages, contrary to the remaining part of the present-day borderland downstream the river Kupa to Žumberak, which was undoubtedly a part of the Kingdoms of Croatia and Slavonia (HRVATSKI POVJESNI ATLAS, 2003, BUFON, 1994). However, it is interesting to mention that the Croatian historical atlas and Hungarian sources (TÖRTÉNELMI VILÁGATLASZ, 1991, etc.) locate the Čabar region into the Kingdom of Croatia, and many Hungarian historians till the 13th century consider it Norman's-land (MAGYARORSZÁG TÖRTÉNETE, book 1 and 2, 1984). According to the Slovene researchers (SIMONIĆ, 1939a, b; OŽURA, 1994/2000; KEBE, 1996; BUFON, 1984), it belonged to the Aquileia (Oglaj) diocese, which had given the region of Čabar to the Turjak counts Ausperg. In 1247, the Čabar region was inherited by the Ortenburgians, then the counts of Celje 1418-1456, and finally the Habsburgs. Friedrich III Habsburg leased the estate Gerovo to Baron Jurij Thurn (SIMONIĆ, 1939b)²⁶.

Politico-geographic and demographic characteristics. It is questionable whether Friedrich III leased Gerovo as a sovereign or only as the estate owner, which is very important from the

²⁵ Slabija je povijesna i arheološka dokumentacija za razdoblje antike, seobe naroda i rani srednji vijek (GREGL, 1984; KRUIHEK, 1981; OŽURA, 1994/2000; SIMONIĆ, 1939b, LASZOWSKY, 1923.).

²⁶ Gerovo se prvi put spominje 1394. godine, a 1404. postao je župa. Susjedna Osilnica (danas Slovenija) spominje se već i ranije, 1363. godine. Kobler (1896.) spominje i postojanje župa Lukovdol, Delnice i Mrkopalj.

²⁵ Historical and archeological documentation for the antique period, great movement of peoples and early Middle Ages is really poor (GREGL, 1984, KRUIHEK, 1981, OŽURA, 1994/2000, SIMONIĆ, 1939b, LASZOWSKY, 1923).

²⁶ For the first time Gerovo was mentioned in 1394, and in 1404, it became a parish. Neighbourous Osilnica (today Slovenia) was mentioned even earlier, in 1363. Kobler (1896) mentioned the existence of the parishes of Lukovdol, Delnice and Mrkopalj.

je dio Vinodolske županije. Feudalni posjed Frankopana u Hrvatskom primorju (otok Krk, Novi Vinodolski) i Modrušu, Bosiljevu i Severinu (LASZOWSKY, 1923.) te posjed Zrinskih u srednjovjekovnoj Kraljevini Slavoniji, čabarski kraj teritorijalno odvaja od posjeda Ausperga u Kočevskom, zatim u vremenskom slijedu od polovice 13. do kraja 15. st. od Ortenburžana, grofova Celjskih i Habsburgovaca u Kranjskoj. Treba ponoviti: teško je, međutim, reći kome je u državno-pravnom smislu pripadao čabarski kraj (BUFON, 1994.) (Sl. 4a i b). Naime, moguće je da je, slično Žumberku, njegova imovinsko-pravna pripadnost poistovjećivana s državno-pravnom. To je bilo uzrokom dugotrajnog spora između Vojvodine Kranjske i Kraljevine Hrvatske (u širem smislu Kraljevine Mađarske). To se posebno odnosi na razdoblje od 16. do kraja 18. st., kada je Čabru porasla društveno-gospodarstvena važnost. Činjenica je da su tijekom srednjeg vijeka mađarski kraljevi zbog vojnostrateških i gospodarstvenih interesa vrlo često poklanjali posjede unutar svojih državnih granica, stranim feudalcima. Istina je da u slučaju Žumberka i čabarskog kraja ne postoji, za razliku od mađarsko-srpske i mađarsko-vlaške granice (TÖRTÉNELMI VILÁGATLASZ, 1991; POPOVIĆ, 1957; CSÁNKI, 1894. knjiga II, 1913, knjiga IV), odgovarajuća povijesno-geografska dokumentacija za 14. i 15. stoljeće²⁷. Nesumnjivo je, međutim, da je čabarski kraj do crte Snježnik (1506 m) – izvor Rječine (SIMONIĆ, 1939b, Sl. 1.; BUFON, 1994.) (Sl. 4a i b) u imovinsko-pravnom smislu pripadao vlastelinima iz Kranjske. Tome u prilog govori i činjenica da je do 14. st. kraj bio naseljen Slovencima, a tijekom 14. i 15. st. Nijemcima i Slovencima te manje Hrvatima (OBERFOGELL, 1882; BUTINA, 1937; SIMONIĆ, 1939b, MALNAR, 2007.) i povijesni dokument iz 1394. godine koji spominje dogovor Ivana Modruškog Frankopana i Friedricha Ortenburškog da se zabrani krčenje i sječa šume (MALNAR, S., 2007.). Naime, granica između dva posjeda bila je na Kupu do njezina izvora, iz čega nesumnjivo slijedi da je cijeli čabarski kraj pripadao kočevskom posjedu (MALNAR, S., 2007.). Sličnu težinu dokaza ima i Kočevski urbar iz 1498. godine po kojem su Gerovo i niz manjih naselja pripadali feudalnom posjedu Ortenburžana – Kočevska Reka. Gerovo je 1498.

²⁷ Mađarski kraljevi poklanjali su posjede vladarskoj obitelji Brankovića u Bačkoj i Banatu kao poticaj za borbu protiv Turaka. Slično tome, tijekom navedenog razdoblja mađarski kraljevi poklanjali su posjede u Transilvaniji knezovima Vlaške.

politico-geographic viewpoint. During the early Middle Ages, according to the Hungarian sources (TORTENELMI VILAGATLASZ, 1991), Gorski Kotar had all characteristics of *terra nullius*. At the same time, according to the Croatian historical atlas (2003), Čabar was a part of the Vinodol County. The Francopan's feudal estate in the Croatian Littoral (the island of Krk, Novi Vinodolski), Modruš, Bosiljevo and Severin (LASZOWSKY, 1923), as well as the estate of the Zrinski in the medieval Kingdom of Slavonia, divided the Čabar region from the Ausperg property in Kočevsko, then from the half of the 13th to the end of the 15th century, from the Ortenburgians, counts of Celje and Habsburgs in Carniola (Kranjska). It has to be repeated, that it is difficult to say to whom in public-law sense the region of Čabar belonged (BUFON, 1994) (Figs. 4a and b). Namely, it is possible, similar to Žumberak, that its property-rights appurtenance was equated with the public-law one. It was the cause of a long-time dispute between the Dukedom of Carniola (Kranjska) and the Kingdom of Croatia (in wider sense of the Kingdom of Hungary). It especially concerned the period from the 16th to the end of the 18th century, when socio-economic importance of Čabar increased. The fact is that during the Middle Ages the Hungarian kings very often gifted estates within their state borders to foreign feudalists because of military- strategic and economic interests. It is true that in the case of the Žumberak and Čabar regions, different from the Hungarian-Serbian and Hungarian-Vlach borders (TORTENELMI VILAGATLASZ, 1991; POPOVIĆ, 1957; CSÁNKI, 1894. book II, 1913, book IV) does not exist a corresponding historical documentation for the 14th and 15th centuries²⁷. However, it is evident that the region of Čabar up to the line Snježnik (1506 m) – the river Rječina source belonged to the feudalists from Carniola (Kranjska) (SIMONIĆ, 1939b, Fig. 1; BUFON, 1994.) (Figs. 4a and b). This is supported by the fact that till the 14th century the region was populated by the Slovenes, and during the 14th and 15th centuries by the Germans and Slovenes, less by the Croats (OBERFOGELL, 1882, BUTINA, 1937, SIMONIĆ, 1939b, MALNAR, S., 2007), as well as by a historical document from 1394 between Ivan Modruški Frankopan and Friedrich Ortenburgian dealing with the contract about the forest clearance and cutting. The border between the two properties was on the river Kupa to its source, which included implicitly that the whole Čabar

²⁷ Hungarian kings gave properties to the governing family Branković in Bačka and Banat as stimulation for fight against the Turks. Similarly, during the quoted period, the Hungarian kings gave the properties in Transylvania to the princes of Vlaška (Wallachia).

godine, prema urbaru, bilo dio feudalnog posjeda Kočevska Reka (*Urbarregister des Riegkh und Sicheiberg gehorundt 1498.*, preuzeto iz SIMONIĆ, 1939b i MALNAR, S., 2007.).

Demografski razvoj. Budući da je čabarski kraj u 13. st. bio vrlo slabo naseljen (BOGNAR, 1975.) kao i susjedno Kočevsko, Ortenburžani su ga naselili bezemljašima (Malnar, S. (2007.) navodi iz različitih dijelova habsburških posjeda). Slijedila je kolonizacija njemačkog stanovništva u prvoj polovici 14. st. (SIMONIĆ, 1939b., RUS, 1939.). Najmasovnija je bila 1336. godine (BUTINA, 1937.). Uglavnom se vezala uz Kočevsko, ali dijelom i za čabarski kraj (SIMONIĆ, 1939b) pa se navedenim razvojem osnivaju i prva stalna naselja (KRUHEK I DR., 1981.). Logično je tvrditi da je u to vrijeme današnje pograničje prvi put privedeno društveno-gospodarstvenom iskorištavanju (bilješka 26). Prema onomastičkoj analizi Malnara (2001) i Oberfogella (1882) čabarski kraj u etničkom je pogledu krajem 15. st. heterogen prostor. Može se reći da većina naselja gerovskog posjeda imala njemačku većinu stanovništva (npr. Gerovo oko 60%) (MALNAR, S., 2007; vidi onomastičku analizu istoimenog autora).

Razdoblje osmanlijske opasnosti i 18. stoljeće. Početkom 16. st. došlo je do vrlo važnih izmjena u imovinsko-pravnoj pripadnosti čabarskoga kraja. Kao što je već rečeno, Habsburgovac Friedrich III. Gerovski posjed dao je u najam barunu Jurju Thurnu, a on ga je prepustio u doživotni zakup Kristofu Frankopan (KOČEVSKI ZBORNIK, 1939; MALNAR, S., 2007.). Godine 1577. Kristof Frankopan prepustio je posjed Zrinskima (KOČEVSKI ZBORNIK, 1939.).

Političko-geografski razvoj. Prepuštanjem čabarskoga kraja Zrinskima (oko 3-4 četvorne milje, MALNAR, 2007.) oblikovana je *de facto* linijska granica Kraljevine Hrvatske i Slavonije s Kranjskom²⁸. Sve do tada čabarski kraj tijekom kasnoga srednjeg vijeka imao je frontijerske značajke. Zrinski je zagospodario i ozaljskim posjedom, znači područjem između Severina i Kamanja. Godine 1579. zbog bolje organizacije Vojne krajine osnovana je i Karlovačka utvrda. Vojne vlasti u područja između Karlovca i Ogulina naselile su pravoslavno stanovništvo

²⁸ Treba spomenuti da je zbog ratnih zasluga Kočevski posjed u Kranjskoj 1547. godine, prešao u vlast hrvatskog velikaša Stjepana Blagajskog, a kasnije, nakon njegove smrti, u vlasništvo Dore Frankopanske, a zatim njegovom sinu, Franji Blagajskom Ursiniju 1571. godine. Godine 1574. tzv. Reformacijska komisija (MALNAR, Ž., 2009.) odredila je točne granice kočevskog posjeda koje se u

region belonged to the estate of Kočevsko (MALNAR, S., 2007). The similar proof is the Kočevsko terrier from 1498, according to which Gerovo and a series of smaller settlements belonged to the feudal estate of Ortenburgians – Kočevska Reka. In 1498, according to terrier, Gerovo was a part of the feudal property Kočevska Reka (*Urbarregister des Riegkh und Sicheiberg gehorundt 1498*, taken from SIMONIĆ, 1939b, MALNAR, S., 2007).

Demographic development. Since in the 13th century the region of Čabar was very poorly populated (BOGNAR, 1975.), as well as neighbouring Kočevsko, the Ortenburgians colonized there landless peasants (MALNAR, S., 2007, indicates from different parts of the Habsburg properties). There followed the colonization of the German population in the first half of the 14th century (SIMONIĆ, 1939b; RUS, 1939). The most massive one was in 1336 (BUTINA, 1937). It was chiefly connected with Kočevsko, but partly with the region of Čabar (SIMONIĆ, 1939b), consequently the first permanent settlements were established there (KRUHEK ET AL., 1981). In our opinion, the present-day borderland was then for the first time exploited in socio-economic sense (footnote 26). At the end of the 15th century, according to Malnar's (2001) and Oberfogell's (1882) onomastic analysis, the Čabar region was, in ethnic sense, a heterogenous area. We can even say that most of the Gerovo estate settlements had the German majority of population (e. g. Gerovo about 60%) (MALNAR, S., 2007, see the onomastic analysis of the same author).

Period of Ottoman danger and the 18th century. At the beginning of the 16th century, there were very important changes in the property-rights appurtenance of the Čabar region. Habsburg Fridriech III Gerovski leased the property to Baron Jurij Thurn, and he let it to Kristof Frankopan as lifelong leasehold (KOČEVSKI ZBORNIK, 1939, MALNAR, S., 2007). In 1577, the abovementioned Kristof Frankopan gave the property to the Zriniski (KOČEVSKI ZBORNIK, 1939).

Politico-geographic development. Giving of the researched area to the Zrinski (about 3-4 square miles; MALNAR, 2007) formed, *de facto*, a linear border among the Kingdoms of Croatia and Slavonia, and Carniola (Kranjska)²⁸. Till then,

²⁸ It should be mentioned that in 1547, because of war credits, the Kočevsko estate in Carniola (Kranjska) became the property of the Croatian aristocrat Stjepan Blagajski, and after his death, the property of Dora Francopan, then, in 1571, the property of his son Franjo Ursinije. In 1574, the so called Reformation commission (MALNAR Ž., 2009) determined the precise borders of the Kočevsko

u Moravicama (Gomirju i okolici) dakle, u današnjem hrvatskom pograničju prema Sloveniji.

Tijekom 16. i 17. st. prostor uz Kupu, ali i čabarski kraj, bili su često izloženi osmanlijskim pustošenjima što je, uz pogoršanje gospodarskih prilika, utjecalo i na izmjene demografske strukture stanovništva. Potvrđuju to i izmjene prezimena stanovnika u odnosu na popise urbara 1498. godine. Prema podatku iz 1570. (LASZOWSKY, 1923.), u Gerovu nema više spomena ijednog imena iz spomenutog urbara. Gotovo polovica zabilježenih prezimena otpada na Kočevare (Nijemce?, MALNAR, S., 2007.). Između 1645. i 1665. godine u Prezidu je zabilježeno 38 prezimena, i to pretežito njemačkog i slovenskog podrijetla, ali i jedno hrvatsko (ŠTIMAC, MALNAR, 2007.). Nakon konfiskacije dobara Zrinskih načinjen je 1672. i 1673. godine popis podložnika s područja čabarskog kraja – njih 144 (prema MALNAR, S., 2007; "...razni autori, monografija Gorski kotar, 1981, str. 299."). Većina je prezimena iz Kranjske (MALNAR, S., 2007.). Za tridesetak prezimena Malnar smatra da su s Kočevskog, a isto toliko s posjeda Lož (Slovenija), zatim iz okolice Idrije, Cerknog, Škofje Loke, Tolmina, Koruške, Primorske i Tirola i oko 5% s hrvatskog etničkog područja (MALNAR, S., 2007.). Navedena onomastička analiza u drugoj polovici 17. st. govori u prilog veoma heterogene strukture stanovništva, s time da su u kraju većinom živjeli Slovenci i Nijemci. To se može objasniti potrebom naseljavanja stanovnika odgovarajućih specifičnih zanimanja (fužinarstvo i proizvodnja oružja) iz raznih dijelova Austrijskog Carstva. Uz krčenje šuma za potrebe rudarstva, povećanjem gustoće stanovništva šire se i poljoprivredne površine radi zadovoljavanja potreba prehrane stanovništva (MALNAR, S., 2007.). Razvija se tipični krčevinski krajobraz uz dalju prevlast šumskog zemljišta. Može se reći da razvoj fužinarstva u vrijeme Zrinskih predstavlja zlatno doba čabarskog kraja. Fužinarstvo započinje 1651. izgradnjom prvih fužina u Čabru. Prati ga i razvoj novih naselja (KRUHEK, 1981b).

krajnjoj liniji poklapaju s već spomenutim granicama posjeda Frankopana na Kupi i Čabranki, uključujući i područje Gerova (SIMONIĆ, 1939b). Poslije smrti Franje Blagajskog 1576., Kočevski posjed prešao je u zakup njegova brata Nikole i sinova Jurja i Stjepana, a zatim unuka i konačno Stjepanove udovice Elizabete barunice Turjaške (SIMONIĆ, 1939b).

during the late Middle Ages, the Čabar region had the frontier characteristics. Zrinski became master of the Ozalj estate as well, that means of the area between Severin and Kamanja. In 1579, because of a better organization of the Military Border, the fortification of Karlovac was established. Military authorities settled the Eastern Orthodox population into the area between Karlovac and Ogulin. That population firstly appeared in Moravice (Gomirje and the neighbourhood), which means in the present-day Croatian borderland towards Slovenia.

During the 16th and 17th centuries, the area along the river Kupa and the Čabar region as well, were often subject to the Turkish devastations, which, besides the aggravation of economic circumstances, had an impact on the population structures. That was affirmed by the changes of the population family names related to the terrier lists in 1498. According to the datum from 1570 (LASZOWSKY, 1923), there were no names from the mentioned terrier in Gerovo. Almost half of the registered family names deals with Kočevare (Germans?, MALNAR, S., 2007). Between 1645 and 1665, 38 names prevailingly of the German and Slovene origin, but also one Croatian, were registered in Prezid (ŠTIMAC, MALNAR, S., 2007). After the confiscation of the Zrinski estates, in 1672 and 1673, a list of the Čabar region submissive persons was made – 144 of them (different authors, Monography of Gorski Kotar, 1981, p. 299). Majority of the family names was from Carniola (Kranjska) (MALNAR, S., 2007). Malnar considers that some thirty family names came from Kočevsko, and the same number from the property Lož (Slovenia), then from the surroundings of Idrija, Cerknog, Škofja Loka, Tolmin, Koruška, Primorska and Tirol, and about 5% from the Croatian ethnic area (MALNAR, S., 2007). The mentioned onomastic analysis in the second part of the 17th century supports a very heterogeneous population structure. Mostly the Slovenes and Germans lived there. That can be explained by the need to settle the population of specific occupations (iron-mining and weapon production) from various parts of the Austrian Empire. With the forest clearance for the need of mining and iron-mining, as well as with the population density increase, agricultural areas widened to meet the needs of

property, which corresponded to the mentioned border of the Francopan's property on the rivers Kupa and Čabranka including the area of Gerovo (SIMONIĆ, 1939b). After the death of Franjo Blagajski in 1576, the estate of Kočevsko was leased to his brother Nikola and sons Juraj and Stjepan, then to his grandsons, and finally to Stjepan's widow Elizabeta, baroness of Turjak (SIMONIĆ, 1939b).

Granični sporovi između Zrinskih i Kranjske nisu bili rijetkost (MALNAR, 2007; 2009a, b i c). Sporenje se odnosilo, i na sam Čabar²⁹ i okolice (posebno tužbe grofova Auspergera)³⁰. Vidjevši da se parnici ne vidi kraj te zbog činjenice da je izgubljena cjelokupna sporna dokumentacija, Henrik Ausperg je krajem 18. st. pristao na nagodbu.

Poslije smaknuća Zrinskog i Frankopana, mađarska komora, koja je bila nasljednica imanja Zrinskih, osnovala je posebno povjerenstvo, a 1695. godine posjede kupuje austrijska komora. Čabarska željezara zbog niza poteškoća (plavljenje Čabranke, nedostatak potrebitih količina željezne rude, neodgovarajuća organizacija poslovanja itd.) prestala je s radom krajem 18. st. (MALNAR, S., 2007.). Unapređivanje prerade drveta omogućilo je opstanak stanovništva do tada zaposlenih u rudarstvu i proizvodnji željeza (MALNAR, S., 2007.), no unatoč tome dio njih bio je prisiljen na iseljavanje. Prestankom rada željezare čabarski posjed potpao je pod hrvatsku fiskalnu upravu, a 1798. prešao je u vlasništvo Paravića, a od 1866. godine pripadao je obitelji Ghéczy sve do kraja Drugoga svjetskog rata (MALNAR, S., 2007.).

Za razvoj doline Čabranke i hrvatskog dijela doline Kupe bila je važna odluka Zrinskih da upravu i sudstvo premjeste iz nekadašnjih frankopanskih naselja Hreljina, Bribira i Grobnika u Čabar, Gerovo i Brod na Kupi i podrže stare frankopanske trgovačke putove kroz Gorski Kotar. Nakon što su 1692. došli u posjed austrijske komore, to je glede tadašnjih hrvatskih gospodarstvenih interesa značilo gubljenje nadzora nad trgovačkim putom prema moru i unutrašnjosti.

²⁹ Zrinski su razvili i proizvodnju oružja u Čabru zbog potreba organizacije obrane od Turaka, ali i za snaženje svojih vojnih postrojbi zbog eventualnih sukoba s Habsburgovcima.

³⁰ Prigovori i tužbe s kranjske strane bili su česti: 1642., 1643., 1649., 1659., 1660., 1670. i dalje do kraja 18. st. "... slovenski povjesničari misle da se granični spor nije riješio već u samom početku zbog toga što su prihodi od konfisciranih Zrinskih imanja bili osobni prihodi cara Leopolda i kasnije njegovih nasljednika. Kada bi se granica vratila u okvire prije 1498. god., car bi ih izgubio, a dobili bi ga vlastelini Kočevske i Loške Gospoštije." (MALNAR, S., 2007, 99).

the population nourishment (MALNAR, S., 2007). A typical clearance landscape developed with the further domination of the forest land. It can be said that the development of iron-mining in the Zrinski period represents the golden age of the Čabar region. Iron-mining began in 1651 by the construction of the first iron-mines in Čabar. It was followed by the establishment of new settlements (KRUHEK, 1981b).

Border disputes between the Zrinski and Carniola (Kranjska) were not rare (MALNAR, 2007, 2009a, b, c). Disputes also related to Čabar itself²⁹ and its surroundings (especially complaints of the Ausperger counts)³⁰. Henrik Ausperg understood that it was an endless lawsuit (the complete documentation was lost) so by the end of the 18th century he gave up the dispute.

After Zrinski and Frankopan were executed, the Hungarian chamber established a special commission – the inheritor of the Zrinski's properties, and in the year 1695, the Austrian chamber bought them. Because of many difficulties (overflowing of the River Čabranka, lack of necessary quantities of iron mineral, inadequate business organization, etc.) the Čabar ironworks ceased to work by the end of the 18th century (MALNAR, S., 2007). Encouragement of wood processing enabled the existence of the population employed in mining and production of iron (MALNAR, S., 2007), but in spite of that, a part of them was forced to out-migrate. When the ironworks stopped to work, the Čabar estate came under the authority of the Croatian fiscal government, and in 1798, it went to the property of the Paravić family. From the year 1866 till the end of the Second World War it belonged to the family Ghéczy (MALNAR, S., 2007).

Zrinski's decision to move the government and administration of justice from previous Frankopan's settlements Hreljin, Bribir and Grobnik to Čabar, Gerovo and Brod na Kupi, as well as the support of the old Frankopan's trade roads through Gorski

²⁹ Zrinski developed the weapon production in Čabar to organize the defence against the Turks, but also to enforce their armed units because of eventual conflicts with the Habsburgs.

³⁰ Reproaches and complaints from the part of Carniola (Kranjska) were frequent: in 1642, 1643, 1649, 1659, 1660, 1670 and to the end of the 18th century. "...the Slovene historians think that the border dispute was not solved at the very beginning because the incomes from the confiscated Zrinski's estates were the personal incomes of the emperor Leopold and later of his inheritors. If the border returned into the frames of before 1498, the emperor would lose them, and the squires of the Kočevsko and Loz estates would get them." (MALNAR, S., 2007, 99).

Gorski kotar dobio je posebnu važnost tijekom 18. st. zbog merkantilističke politike bečkog dvora (KARAMAN, 1981.). Jača trgovina različitim dobrima iz unutrašnjosti prema jadranskim lukama. Godine 1727. kralj Karlo VI. počeo je graditi Karolinsku cestu da bi povezo Karlovac s Bakrom i Rijekom. Budući da je cesta zaobilazila izvorišni dio Kupe i dolinu Čabranke, oni su ostali prometno izolirani. Gradnja nove ceste, naprotiv, pogodovala je naseljavanju i gospodarskom oživljavanju na relaciji Novigrad – Vukovdol – Moravice – Brod na Kupu i Delnice. Pojačana je imigracija novog stanovništva iz Primorja, Kranjske, Češke i Slovačke. Međutim, zbog nekih manjkavosti (strme padine i vijugavost), započela je i gradnja nove ceste tzv. Lujzijane početkom 19. st. (GEOGRAFIJA SR HRVATSKE, knjiga 4, 1975.).

Gorski kotar je od 1671. do 1767. godine bio pod vrhovnim nadzorom bečkog dvora (PANDŽIĆ, 1991.). Budući da je Primorje bilo uključeno u tzv. oblast austrijskog primorja od Trsta do Karlobaga, Gorski kotar izgubio je izravni dodir s jadranskim lukama, što nije imalo pozitivnog odraza na njegov gospodarski razvoj. Upravo stoga carica Marija Terezija osnovala je 1767. Severinsku županiju, koja je obuhvatila sve nekadašnje frankopanske i zrinske posjede. Županiju je 1785. godine ukinuo austrijski car Josip II. kao zastarjeli i konzervativni oblik gospodarske i političke organizacije prostora, pa je Gorski kotar u njegovo vrijeme bio podijeljen i pripojen tzv. Zagrebačkom i Primorskom okrugu. Reforme Josipa II. zbog dugog rata s Otomanskim Carstvom nisu uspjele, što su iskoristili Mađari, koji su Primorski okrug preoblikovali u tzv. Mađarsko primorje.

Razdoblje do I. svjetskog rata započelo je važnim političko-geografskim promjenama u doba francuske prevlasti od 1809. do 1813. godine, kada je Gorski kotar bio pripojen Napoleonovoj Ilirskoj provinciji, a bio je podijeljen na kantone i majorate. Područja uz Kupu i Čabranku bila su uključena u Mrkopaljski kanton, pod koji su spadali i Brod na Kupu, Ravna Gora i Vrbovsko. Kočevski kraj sa slovenske strane današnje granice bio je organiziran 1811. godine u Kočevski kanton (SIMONIĆ, 1939b). Odlukama Bečke konferencije i Carskim dekretom istraživani prostor ponovno je pripojen Austriji 1816. godine (SIMONIĆ, 1939b; BUFON, 1994; MALNAR, S., 2007.). Bečki dvor organizirao je 1816. godine tzv. Ilirsku

Kotar, were important for the development of the Čabranka River valley and the Croatian part of the Kupa River valley. After became the property of the Austrian chamber in the year 1692, considering Croatian economic interests, the control of the trade road towards the sea and inland was lost.

During the 18th century, Gorski Kotar became especially important because of the Viennese court's mercantile policy (KARAMAN, 1981). Trade of different goods between the inland and Adriatic ports increased. In 1727, the king Karlo VI started to build the Karolina road in order to connect Karlovac with Bakar and Rijeka. As the road went around the source part of the Kupa River and the Čabranka River valley, those valleys became isolated regions. On the contrary, the new road construction was favourable for settlement and economic revival on the route Novigrad – Vukovdol – Moravice – Brod na Kupu and Delnice. A strong in-migration of new population came from the Littoral, Kranjska (Carniola), Czech land and Slovakia. However, because of some imperfections (steep slopes and tortuosity), at the beginning of the 19th century, the construction of a new road, so called Luisiana started (GEOGRAFIJA SR HRVATSKE, book 4, 1975).

In the period 1671-1767, Gorski Kotar was under the supreme control of the Viennese court (PANDŽIĆ, 1991.). As the Littoral was included into the so called district of the Austrian littoral from Trieste to Karlobag, Gorski Kotar lost a direct contact with the Adriatic ports, which had no positive reflection on its economic development. Therefore, in 1767, the emperor Maria Theresa established the County of Severin, which included all previous properties of the families Frankopan and Zrinski. In 1785, the Austrian emperor Joseph II dissolved the County as an outdated and conservative form of economic and political territory organization, so, in the time of his reign, Gorski Kotar was divided and annexed to the so called Zagreb and Littoral districts. Reforms of Joseph II did not succeed because of a long war against Turkey, which was used by the Hungarians, who transformed the Littoral district into the so called Hungarian littoral.

Period till the First World War. That period started with important politico-geographic changes in the time of the French domination (1809-1813), when Gorski Kotar was annexed to the Napoleon's Illyrian province. Gorski Kotar was divided in cantons and majorates (inheritable military territorial unit); the regions by the rivers Kupa and Čabranka were included into the Canton of Mrkopalj, to which Brod na Kupu, Ravna Gora

kraljevinu koja je bila podijeljena na dvije gubernije, i to jednu sa sjedištem u Ljubljani, a drugu sa sjedištem u Trstu. Na zahtjev hrvatskog i mađarskog plemstva već 1822. godine hrvatski dio tzv. Ilirskoga kraljevstva priključen je Kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji. Izgradnjom željezničke pruge 1871. Zagreb – Rijeka, mnoga naselja koja su se razvila uz nekadašnje važnije cestovne prometnice (Karolinu, Terezijanu i Lujzijanu), izgubila na svom gospodarskom značenju. Posebno se to odnosi na područje gornjeg toka rijeke Kupe i na dolinu Čabranke, koji su ostali prometno izolirani krajevi. Slovenski dio pograničja (kočevski kraj), doživljavao je, međutim, gospodarske poticaje. Šumarstvo je postalo osnovni izvor ekonomskog razvoja, ali i lov, posebno od 1857., poslije izgradnje željezničke pruge koja je povezala kraj s Trstom. Ipak, treba naglasiti da je tijekom druge polovice 19. st. i u čabarskom kraju počeo razvoj šumarstva i pilanarstva, a početkom 20. st. i drvne industrije. Treba spomenuti i razvoj rudarskog iskorištavanja živine rude. Polovicom 19. st. započela je izgradnja i novih lokalnih cesta, no unatoč tome čabarski kraj i veći dio pograničja uz Kupu ostao je nedovoljno prometno povezan s gospodarski aktivnijim dijelovima Austro-Ugarske. Poljoprivredu je, međutim, i dalje obilježavala autarhičnost.

Demografski razvoj. Do 1890. godine broj stanovnika pograničja uglavnom se vrlo usporeno povećavao. Uzroke tome treba tražiti u razmjerno nepovoljnim gospodarskim prilikama, agrarnoj prenapučenosti i čestim epidemijama kolere (godine 1855. i između 1869. i 1880.) (BOGNAR, 1981.). Prirodni prirast bio je relativno velik, ali zbog velike agrarne prenapučenosti u uvjetima rasparceliziranih malih poljoprivrednih gospodarstava nužno je dolazilo do iseljavanja prema aktivnijim dijelovima tadašnje Austro-Ugarske, a i u prekomorske zemlje (ponajviše u Amerike), posebno pred kraj 19. st. Kupski dio pograničja sve do Žumberka, do 1910. godine imao je uglavnom usporen, ali pozitivan porast broja stanovnika (GEOGRAFIJA SR HRVATSKE, knjiga 2, 1975.). Prirodni prirast bio je znatan, ali i u tom kraju su se pojavili razmjerno snažni procesi emigracije stanovništva (GEOGRAFIJA SR HRVATSKE, knjiga 2, 1975.).

Kao rezultat svojevrsnog "*melting pota*" i utjecaja sve jače imigracijske struje iz Hrvatskog primorja tijekom 19. i početkom 20. st., pohrvatilo se stanovništvo čabarskoga kraja (NARODNOSNI I

and Vrbovsko belonged, too. In 1811, the Kočevje region on the Slovene side of the present-day border was organized in the Canton of Kočevje (SIMONIČ, 1939b). In 1816, that region was again annexed to Austria by the decisions of the Viennese conference and the Emperor's decree (BUFON, 1994; SIMONIČ, 1939b; MALNAR, S., 2007). In the same year, the court of Vienna organized the so called Illyrian Kingdom, which was divided into two gubernias, one with the centre in Ljubljana, the other in Trieste. As early as 1822, at the request of the Croatian and Hungarian nobilities, the Croatian part of the Illyrian kingdom was annexed to the Kingdoms of Croatia and Slavonia. In 1871, the construction of the railway Zagreb – Rijeka made many settlements developed along the former roads (Karolina, Theresiana and Luisiana) lose their economic significance. It especially refers to the area of the Kupa River upper flow and to the Čabranka River valley, which became isolated regions. The Slovene part of the borderland (Kočevje region) experienced an economic revival. Forestry became the basic source of economic development, as well as hunting, especially after the railway construction (1857), which connected the region with Trieste. Nevertheless, it should be pointed out that in the second part of the 19th century, there began the development of forestry and wood-sawing business in the Čabar region, as well as wood industry at the beginning of the 20th century. The development of the mercury mineral must be mentioned, too. By the half of the 19th century there started the construction of new local roads, but in spite of that, the Čabar region and a larger part of the borderland by the Kupa River remained insufficiently connected with the economically more active parts of the Austria-Hungary. However, agriculture remained autarchic.

Demographic development. Up to the year 1890, the borderland population number grew very slowly. Causes can be found in relatively unfavourable economic circumstances, agrarian overpopulation and frequent epidemics of cholera (in 1855 and in the period 1869-1880) (BOGNAR, 1981). Natural increase was relatively great, but great agrarian overpopulation in the conditions of little agricultural economies divided into plots, necessarily led to out-migration towards the active parts of the contemporary Austria-Hungary, and also to the transatlantic countries (Americas!), especially by the end of the 19th century. Up to 1910, the Kupa borderland to the Žumberak Mountain experienced a slow but positive population increase (GEOGRAFIJA SR HRVATSKE, book 2, 1975). Natural increase was significant, but there were relatively

VJERSKI SASTAV STANOVNIŠTVA HRVATSKE 1880.-1991., 1998.), međutim, treba istaknuti da nema većih kulturnih i etnografskih razlika u oba pograničja, već je nacionalno izjašnjavanje stanovništva u to vrijeme bilo uvjetovano državno-pravnom pripadnošću pojedinom suverenitetu. U etničkom pogledu stoga je granica jasna i oštra.

Političko-geografski i demografski razvoj između dva svjetska rata. Poslije odcjepljenja od Austro-Ugarske čabarski kraj postao je pogranično područje Kraljevine SHS prema Italiji. Od 1922. pa do 1929. godine, kao i ostali dio pograničja, dio je Karlovačke oblasti (HRVATSKI POVIJESNI ATLAS, 2003), u razdoblju 1929.-1939. godine istraživani prostor potpao je pod Savsku banovinu³¹, a 1939.-1941. godine ušao je u granice Banovine Hrvatske. Nastankom tzv. NDH, današnje kupsko-čabransko pograničje pripadalo je Ogulinskoj i Karlovačkoj velikoj župi (HRVATSKI POVIJESNI ATLAS, 2003.). Zanimljivo da je Hitler kočevski kraj s većinom Dolenjske i Notranjske prepustio Italiji. Kočevski su Nijemci inzistirali da se priključe Njemačkoj, međutim, do toga je došlo tek 1943., kada je propašću fašističke Italije taj kraj okupirala njemačka vojska. Prethodno su se predstavnici kočevskih Nijemaca, 23. travnja 1941. godine, sporazumjeli s Himmlerom da će se preseliti u posavski i sutlanski dio Slovenije koji su bili pod njemačkom upravom. Tako je nestao njemački "otočni" etnikum. Kapitulacijom Italije 1943. godine dolina Čabranke bila je do kraja rata 1945. godine slobodan teritorij koji su držale partizanske jedinice. U demografskom pogledu, uzevši u cjelini, ima vrlo sličan razvoj kao i ostali djelovi pograničja. Poslije pada broja stanovnika zbog Prvoga svjetskog rata do 1921. godine (ratnih gubitci i epidemija tzv. španjolske gripe) došlo je do određenoga demografskog oživljavanja između 1921. i 1931. godine, a zatim, zbog gospodarske krize 30-ih godina i ratnih gubitaka tijekom Drugoga svjetskog rata, započeo je izraziti demografski regres (GEOGRAFIJA SR HRVATSKE, knjiga 2, 1975; BOGNAR, 1981.).

³¹ Općina Draga, Trava i Osilnica, koje su do 1930. pripadale Dravskoj banovini (*de facto* Sloveniji), priključene su kotaru Delnice u Savskoj banovini. Iako je ta izmjenjena granice u etničkom smislu bila neprimjerena, u nodalno-funkcionalnom pogledu bila je povoljna jer je poštovala kriterij jedinstva porječja Čabranke.

strong processes of the population out-migration (GEOGRAFIJA SR HRVATSKE, book 2, 1975).

During the 19th century and at the beginning of the 20th century, as the result of a certain "melting pot" and influence of an increasingly stronger in-migration stream from the Croatian Littoral, the population of the Čabar region became Croatized (NARODNOSNI I VJERSKI SASTAV STANOVNIŠTVA HRVATSKE 1880-1991, 1998). However, there were not greater cultural and ethnographic differences in the two borderlands, but the population's national declaring in that time was influenced by public-law affiliation to a particular sovereignty. In ethnic view the border was cutting and clear.

Politico-geographic and demographic development between two world wars. After the separation from Austria-Hungary, the Čabar region became a borderland of the SHS Kingdom towards Italy. In the period 1922-1929, like the rest of the borderland, it was a part of the Karlovac district (HRVATSKI POVIJESNI ATLAS, 2003), and in the period 1929-1939, the researched area became a part of the Sava Banovina³¹. In the period 1939-1941, it found itself within the borders of Banovina of Croatia. When the so called NDH was established, the present-day Kupa River – Čabar borderland belonged to the large district of Ogulin and Karlovac (HRVATSKI POVIJESNI ATLAS, 2003). It is interesting that Hitler left to Italy the Kočevje region with the majority of Dolenjska and Notranjska. Germans of Kočevje insisted to be annexed to Germany, but it happened only in 1943, when that region became occupied by the German army after the collapse of Italy. On 23 April 1941, the representatives of the Kočevje Germans reached agreement with Himmler to move to the Posavina and Sutla parts of Slovenia administered by the Germans. In that way a German "insular" ethnicum was established. From the collapse of Italy in 1943 till the end of the War, the Čabranka River valley remained a free territory supervised by the partisan troops. In demographic view that territory had a very similar development; after the population number decrease in the First World War till the year 1921 (because of the war losses and the Spanish flu epidemic), there was a certain demographic revival in the period 1921-1931, but after that, due to the economic crisis in the

³¹ Municipalities Draga, Trava and Osilnica, which belonged to the Drava Banovina (*de facto* to Slovenia) till 1930, were annexed to the district Delnice in the Sava Banovina. Although that change of the border was inappropriate in ethnic sense, it was favourable in nodal-functional view because it respected the unity criterion of the Čabranka River basin.

Političko-geografski i demografski razvoj u socijalističkoj Jugoslaviji obilježen je čestim političko-teritorijalnim promjenama. Današnji slovenski dio bivšega Delničkog kotara 1955. godine pripojen je po etničkom principu Republici Sloveniji (naselja Draga, Osilnica i Trava). Nizvodno od Vrbovskog pa do Žumberka pograničje je ukinućem kotareva 1965. godine bilo uključeno u općine Duga Resa i Ozalj koje su pripadale zajednici općina Karlovac. Istodobno općine Čabar, Delnice i Vrbovsko pripojene su zajednici općina Rijeka.

Demografski razvoj već je od 1931. godine pokazivao negativne tendencije, osim u razdoblju neposredno poslije rata. Posebno se to odnosi na Gorski kotar, gdje je pad broja stanovništva započeo poslije 1953. i 1961. (GEOGRAFIJA SR HRVATSKE, knjiga 2, 1975; BOGNAR, 1981.). Brzi gubitak stanovništva bio je uvjetovan deagrarizacijom (preseljavanjem stanovništva u gradove) i ekonomskom emigracijom radno aktivnog stanovništva prema Zapadnoj Europi. Jako iseljavanje odrazilo se na smanjivanje prirodnog prirasta i na starenje stanovništva prostora. Mogućnosti dnevnih migracija prema Sloveniji (Metlika, Kočevje) i prema Karlovcu nisu bitno usporile demografski regres (GEOGRAFIJA SR HRVATSKE, knjiga 2, 1975.).

Suvremeni razvoj veže se za razdoblje poslije proglašenja neovisnosti Republike Hrvatske i Republike Slovenije 1991. godine, kada je bivša republička granica postala i državnom međom dvaju suvereniteta. Na istraživanom dijelu ta međa je tipično supsekvetnog tipa. To znači da je društveno-gospodarstvena organizacija života pograničja uglavnom prilagođena današnjoj granici (POUNDS, 1963.). Bivša upravno-teritorijalna podjela izmijenjena je 1993. godine, kada su na području bivših pograničnih općina Duga Resa i Ozalj ustrojene nove: Ozalj, Žakanje, Netretić i Bosiljevo, a u okviru Gorskoga kotara izdvojena je novoosnovana općina Brod Moravice, s tim da su prve četiri spomenute priključene u Karlovačku županiju, a Brod Moravice u Primorsko-goransku. Agresija na Hrvatsku i obrambeni Domovinski rat nisu izravno utjecali na razvoj pograničja, osim što su se odrazili na emigraciju dijela stanovništva zbog nacionalne (dio Srba) i imovinsko-pravne nesigurnosti. Prometno-izolacijske funkcije nisu se na žalost do tada bitno izmijenile, a gospodarstvo je u teškoćama, slično ostalim dijelovima Republike Hrvatske. Izgubljene su i mogućnosti za zapošljavanje stanovništva

nineteen thirties, and the Second World War losses, a marked demographic regression began (BOGNAR, 1981, GEOGRAFIJA SR HRVATSKE, book 2, 1975).

Politico-geographical and demographic development in Socialist Yugoslavia is characterized by frequent politico-territorial changes. In 1955, the present-day Slovene part of the former district of Delnice was annexed to the Republic of Slovenia by the ethnic principle (settlements Draga, Osilnica and Trava). In 1965, by the abolition of districts, the borderland downstream from Vrbovsko to Žumberak was included into the municipalities of Duga Resa and Ozalj, which belonged to the community of municipalities Karlovac. Simultaneously, the municipalities of Čabar, Delnice and Vrbovsko were included into the community of municipalities Rijeka.

As early as 1931, excluding the period immediately after the War, demographic development showed negative tendencies. It especially referred to Gorski Kotar, where the population number decrease started after 1953 and 1961 (GEOGRAFIJA SR HRVATSKE, book 2, 1975; BOGNAR, 1981). A quick loss of population was caused by deagrarization (removal of the population to towns) and economic emigration of the working population to West Europe. Intensive out-migration was reflected on the lessening of natural increase, as well as on the area's population getting old. Commuting possibilities towards Slovenia (Metlika, Kočevje) and Karlovac did not essentially slow the demographic regression (GEOGRAFIJA SR HRVATSKE, book 2, 1975).

Contemporary development. It is connected with the period after the Republics of Croatia and Slovenia were proclaimed independent in 1991, when the former republic border became the state boundary between the two sovereignties. That boundary was subsequent in the researched area. It means that the socio-economic organization of the borderland life was mainly adapted to the present-day border (POUNDS, 1963). Former administrative-territorial division was changed in 1993, when in the place of the old borderland municipalities Duga Resa and Ozalj new ones were established: Ozalj, Žakanje, Netretić and Bosiljevo. In the framework of Gorski Kotar a newly founded municipality Brod Moravice was singled out. First four newly established municipalities were included in the County of Karlovac, and Brod Moravice into the County of Primorje – Gorski Kotar. Croatian War of Independence had no direct impact on the borderland development, except that it made

u Sloveniji, a u poteškoćama su se našli i prekogranični vlasnici poljoprivrednih imanja (CRKVENČIĆ, 1998; 2001.)³². Sve navedeno imalo je iznimno teške posljedice u demografskom razvoju pograničja, posebno hrvatskog: stalni pad broja stanovnika, smanjivanje gustoće stanovništva i njegov stalni prirodni pad kao i intenziviranje emigracijskih procesa. To je rezultiralo i iznimnim povećanjem prosječne dobi stanovništva. Indeks starosti stanovništva, na žalost, uvjerljivo govori u prilog njegova izumiranja. Na navedena obilježja nesumnjivo upućuju i odgovarajući demografski pokazatelji (Tab. 1.). Slične prilike obilježavaju i slovensko pograničje u čabranskom dijelu istraživanog sektora, dok se u općinama Metlika, Črnomelj i Kočevje bilježi stagnantni demografski razvoj (NACIONALNI ATLAS SLOVENIJE, 2001.) (Tab. 2.). Etnička granica i dalje je vrlo oštra i jasna.

Sporna područja

Republika Slovenija smatra (BELA KNJIGA, 2006.) da su u okviru istraživanog prostora dva područja sporna, i to pitanje pripadnosti jednoga šumskog revira u čabarskom kraju i dijela katastarske općine Sekuliči površine 335 ha s naseljem Draga u Žumberačkom sektoru. Zanimljivo je da se u Beloj knjizi (2006.) ne spominje pitanje pripadnosti područja najvišeg vrha Žumberačke gore Sv. Gera (1178 m – Trdinov vrh) koji su 1991. zaposjele oružane snage Slovenije.

1. *Sporno šumsko područje kao dio katastarske općine (u daljnjem tekstu k. o.) Snežnik (u Republici Sloveniji) u podnožju istoimenog gorskog uzvišenja* (BELA KNJIGA, 2006; 288-357). Do Rapalskog sporazuma 1920. g. između Kraljevine SHS i Kraljevine Italije to područje (kao čestica 5029/1) pripadalo je katastarskoj općini Prezid u Kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji (BELA KNJIGA, 2006; 289). Godine 1920., spomenutim sporazumom veći dio parcele ostao je u Kraljevini SHS, a manji dio (66 ha) pripao je Kraljevini Italiji (čestica 1956) i priključen je k. o. Snežnik. Julijska krajina u cijelosti je prema Pariškom mirovnom ugovoru 1947. g. pripala FNR Jugoslaviji, i to kao dio NR Hrvatske i dio NR Slovenije. Prezidij, vrhovni organ Skupštine NR Slovenije 1947. g. donosi odluku da se sporni teritorij (dio k. o. Snežnik) priključi NR Sloveniji na temelju odluka

a part of the population out-migrate because of national (Serbs) and property-rights insecurity. Unfortunately, traffic-isolation functions had not essentially changed so far, and the economy, just like in other parts of Croatia, was in difficulties. There were no possibilities of employment in Slovenia and the overborder owners of landed estates were also in difficulties (CRKVENČIĆ, 1998, 2001)³². All aforesaid had especially hard consequences on the borderland's demographic development, especially on the Croatian part of it: a permanent decrease of the population's number and density, its constant natural decrease and intensification of out-migration processes. The result was a special population ageing. Unfortunately, the ageing index supported the population extinction. Corresponding demographic parameters undoubtedly pointed to the quoted characteristics (Tab. 1). Similar circumstances characterized the Slovene borderland in the Čabar part of the researched sector, while the municipalities of Metlika, Črnomelj and Kočevje registered a stagnant demographic development (NACIONALNI ATLAS SLOVENIJE, 2001) (Tab. 2). Ethnic border remained very cutting and clear.

Disputable regions

Republic of Slovenia considers (BELA KNJIGA, 2006) that two regions are disputable in the framework of the researched area: a forest area in the Čabar region and a part of the cadastral municipality of Sekuliči (335 ha of area) with the settlement of Draga in the Žumberak sector. It is interesting that Bela knjiga (2006) does not mention the affiliation question of the highest top summit of the Žumberak Mountain Sveta Gera (1178 m – Trdinov peak), occupied by the Slovene military forces in 1991.

1) *Disputable forest area as a part of the cadastral municipality of Snežnik (in the Republic of Slovenia) at the foothill of the equally named mountain* (BELA KNJIGA, 2006, 288-357). Until the Rapal Agreement (1920) between the Kingdoms of SHS and Italy, that district (parcel 5029/I) belonged to the cadastral municipality of Prezid in the Kingdoms of Croatia and Slavonia (BELA KNJIGA, 2006, 289). In 1920, by the aforementioned Agreement, a larger part of the parcel remained in the Kingdom of SHS, and the smaller one (66 ha) was annexed to the Kingdom of Italy (parcel 1956), that is to the

³² Zahtijevalo bi to posebnu studiju.

³² This would require a special study.

Mirovnog ugovora s Italijom (BELA KNJIGA, 2006; 290). Tako određena granica bila je međa dviju jugoslavenskih republika do 25. lipnja 1991. g. (BELA KNJIGA, 2006; 290). Zanimljivo je da vlasti FNRJ i NR Hrvatske poslije zaključenja Mirovnog ugovora s Italijom nisu ništa učinile da se taj šumski revir vrati Hrvatskoj, jer je Rapallski ugovor proglašen ništavnim. Slovenija smatra da su 1943. g. sporne parcele, koje su bile s novom granicom Kraljevine SHS-a s Kraljevinom Italijom priključene Italiji, iste godine prodane Italiji. Prema Beloj knjizi (2006; str. 292) jasno se to može iščitati iz priloga 31 (str. 354-357) koji je izvadak iz hrvatske zemljišne knjige k. o. Prezid. Zanimljivo je, međutim, da se kupoprodajni ugovor iz 1943. ne spominje u hrvatskim zemljišnim knjigama (BELA KNJIGA, 2006; 293), već se to dokazuje posredno iz izvotka slovenske zemljišne knjige (BELA KNJIGA, 2006; 293). Postoji, dakle, očito nesuglasje (diskrepancija) između navedenih tvrdnji. Za razliku od Republike Slovenije, Republika Hrvatska od 1991. inzistira na činjenici da je Rapalski sporazum iz 1920. g. bio nepravedan pa bi stoga granica između dva suvereniteta trebala biti povučena prema stanju koje je prethodilo navedenom sporazumu. Ukoliko se spor ne riješi drukčije, trebao bi biti riješen na Međunarodnom sudu pravde.

2. *Sporno područje dijela katastarske općine Sekulići (Drage) na Žumberku.* Radi se o 335 ha (3,35 km²) na JZ padinama Žumberačke gore s naseljem Drage (BELA KNJIGA, 2006; 359-374). Prema katastarskom premjeru u 19. st. bilo je dio k. o. Sekulići, koje je pak bilo dio Vojne krajine, a 1881. g. pripojeno je Kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji (BELA KNJIGA, 2006; 359). Od 1918. do 1929. g. kao dio k. o. Sekulići pripadalo je Ljubljanskoj oblasti, okrug Kastav. U vrijeme oblikovanja i nastanka banovina od 1929. do 1931. g. sporno područje nekoliko je puta mijenjalo teritorijalnu pripadnost, a od 1931. bilo je dio općine Radatovići, koja je pripadala kotaru Črnomelj u Dravskoj banovini. Poslije rata, dakle, od 1945. pa do 1991. g., bilo je pak dio Republike Slovenije (BELA KNJIGA, 2006; 359). Zemljišne knjige za područje Draga, dio k. o. Sekulići, ostale su, međutim, u Hrvatskoj (Zemljišni ured suda u Karlovcu), što se može opravdati činjenicom da je sporno područje do 1918. g. bilo državno-pravno dio Kraljevina Hrvatske i Slavonije. Njegova pripadnost Republici Sloveniji temeljila bi se na činjenici da naselje oduvijek gravitira Beloj krajini jer s Hrvatskom nije ostvarena nikakva cestovna

cadastral municipality of Snežnik. According to the Paris Peace Agreement of 1947, the whole Julijska borderland went to the FNR Yugoslavia as parts of the Republics of Croatia and Slovenia. In 1947, Presidium, the supreme authority of the Parliament in the Republic of Slovenia, brought the decision to annex the disputable territory (part of the cadastral municipality of Snežnik) to the NR Slovenia. That decision was based on the Peace agreement with Italy (BELA KNJIGA, 2006, 290). That border between the two Yugoslav republics remained the same until 25 June 1991 (BELA KNJIGA, 2006, 290). It is interesting that the authorities of the FNR Yugoslavia and NR Croatia, having signed the Peace agreement with Italy, did nothing to return the forest area to Croatia (since the Rapal Agreement was declared cancelled). Slovenia considers that the disputable parcels, which were annexed to Italy by drawing the new border between the Kingdom of SHS and the Kingdom of Italy, were sold to Italy in 1943. It is quite clear according to Bela knjiga (2006, p. 292) and its supplement 31 (p. 354-357) which represents an abstract from the Croatian land register of the Prezid cadastral municipality. However, it is interesting that the sale contract of 1943 is not mentioned in the Croatian land-ownership records (BELA KNJIGA, 2006, 293), but is proved indirectly by the abstract from the Slovene land register (BELA KNJIGA, 2006, 293). Consequently, there is an evident discrepancy between the quoted statements. Different from the Republic of Slovenia, ever since 1991, the Republic of Croatia has insisted on the fact that the Rapallo Agreement in 1920 was unfair and that therefore, the border between these two sovereign countries should be defined according to the conditions prior to the Agreement. International arbitration tribunal should resolve this dispute.

2) *Disputable area of the cadastral municipality of Sekulići (Drage) on Žumberak.* It covers the area of 335 ha (3.35 km²) located on the SW slopes of the Žumberak Mountain and the settlement of Drage (BELA KNJIGA, 2006, 359-374). According to the cadastral survey, in the 19th century, this area was a part of the cadastral municipality of Sekulići, which was under the authority of the Croatian Military Border, and in 1881, it was annexed to the Kingdoms of Croatia and Slavonia (BELA KNJIGA, 2006, 359). From 1918 to 1929, as a part of the Sekulići cadastral municipality, it belonged to the Province of Ljubljana, canton of Kastav. In the time of establishing banovinas (banates) from 1929 to 1931, the disputable area changed its territorial affiliation several times, and since 1931,

povezanost i od 1918. pa naovamo uvijek je bilo dio pod slovenskom političko-teritorijalnom upravom (BELA KNJIGA, 2006; 360). Naprotiv, Republika Hrvatska svoje pravo na sporno područje temelji na povijesno-geografskim činjenicama i smatra da se dio (naselje Drage s 335 ha) zemljišne knjige k. o. Sekuliči nalazi u Karlovcu te da ona nikada nije bila prenesena u Sloveniju. Očito je da je pitanje pripadnosti spornog područja potrebno vezati za dogovor između dvaju susjednih suvereniteta ili pak za međunarodnu arbitražu.

Područje Sv. Gere (1178 m – Trdinov vrh). U okviru Bele knjige (2006.) nije spomenuto kao sporno područje premda je sam vrh dio hrvatske k. o. Sekuliči. Do 1991. g. vrh i njegova uža okolica bili su vojni objekt koji je pripadao Ljubljanskoj vojnoj oblasti JNA. Posljedica je toga bila da su ga 1991. g. zaposjele slovenske oružane snage. Povlačenje slovenskih oružanih snaga s tog područja, koje nesumnjivo pripada Republici Hrvatskoj, Republika Slovenija uvjetuje rješanjem cjelokupne granične problematike između dvaju suvereniteta.

Zaključak

Relativna gospodarska nerazvijenost istraživanoga hrvatskog pograničja prema Republici Sloveniji, mala gustoća naseljenosti i prometna izoliranost prema ostalim dijelovima državnog teritorija, osim uz najvažnije granične prelaze (Samobor), bili su temeljni kriteriji pri izdvajanju pojedinih sektora granice i pograničja. Povijesna i političko-geografska analiza pokazala je da su prirodne međe najdugovječnije. To se odnosi, uz Sutlanski sektor, i na istraživano područje Žumberka i doline Kupe i Čabranke. Pri tome mogu se izdvojiti područja Žumberka i čabarskog kraja, koja su u pojedinim povijesnim razdobljima bila sporna s državno-pravnog stajališta između Vojvodine Kranjske i Kraljevina Hrvatske i Slavonije (BUFON, 1994.) (Sl. 4a i b). Sporovi su derivirali zbog nedostatka odgovarajuće povijesno-geografske dokumentacije koja bi dala jasniji odgovor da li se radi o poistovjećivanju imovinsko-pravne i državno-pravne pripadnosti navedenih pograničja. Ona su od kraja 18. st. (čabarski kraj), odnosno 1881. godine (Žumberak), državno-pravno konačno pripala Kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji. No, unatoč tome, slovenski povijesni izvori takvo

it was a part of the Radatovići municipality, which belonged to the district of Črnomelj in the Dravska Banovina (Banate). After the war, from 1945 to 1991, it was a part of the Republic of Slovenia (BELA KNJIGA, 2006, 359). However, the land-ownership records for Drage, a part of the Sekuliči cadastral municipality, remained in Croatia (Land-registry office in Karlovac), which can be justified by the fact that the disputable area was a part of the Kingdoms of Croatia and Slavonia until 1918. Its affiliation with the Republic of Slovenia is based on the fact that the settlement has "always" gravitated towards Bela Krajina because the road connection with Croatia does not exist, and since 1918, this area has always been under the Slovenian politico-territorial authority (BELA KNJIGA, 2006, 360). On the contrary, the Republic of Croatia bases its right to own the disputable area on historical facts, as well as on the fact that a part of the land register of the Sekuliči cadastral municipality (the settlement of Drage, 335 ha) is located in Karlovac, and has never been moved to Slovenia. It is obvious that the affiliation of the disputable area has to be resolved by an agreement between the two neighbouring countries or by the international arbitrage.

The St. Gera area (1178 m – Trdinov vrh). Bela knjiga (2006) does not mention this area as a disputable one, although the very top summit belongs to the Croatian cadastral municipality of Sekuliči. Until 1991, the top peak and its close surroundings served as a military facility, which belonged to the Military region of Ljubljana under the authority of the JNA (Yugoslav National Army). In 1991, the Slovenian military forces occupied the area. The Republic of Slovenia will withdraw its military forces from that area, which undoubtedly belongs to the Republic of Croatia, only if the whole border dispute between the two countries resolves.

Conclusion

Relative economic underdevelopment of the researched Croatian borderland towards the Republic of Slovenia, small population density and traffic isolation towards the other parts of the national territory, excluding the most important border crossings (Samobor), were the main criteria for segregation of particular parts of the border and borderland. Historical and politico-geographical analyses have shown that the natural boundaries are the longest-lasting ones. This refers, in addition to the Sutla sector, to the researched area of Žumberak and to the rivers Kupa and

rješenje smatraju dvojbena iako danas obje suverene države priznaju postojeću granicu. Još uvijek ostaje sporno pitanje pripadnosti manje šumskog revira uz granicu u čabarskom kraju i pripadnost malog dijela k. o. Sekuliči na JZ dijelu Žumberka, te pitanje povlačenja slovenskih oružanih snaga s područja najvišeg vrha Žumberka (Sv. Gera, 1188 m) koji nesumnjivo pripada k. o. Sekuliči u Republici Hrvatskoj. Rješenje navedenih sporova bit će, najvjerojatnije, vezano za međunarodnu arbitražu pri rješavanju cjelokupne delimitacije i demarkacije granice na kopnu i moru između Republike Hrvatske i Republike Slovenije.

Čabranka valleys, where we can single out the regions disputed in certain historical moments among the Dukedom of Kranjska (Carniola) and the Kingdoms of Croatia and Slavonia (BUFON, 1994) (Figs. 4a and b). The disputes derived because of the lack of the corresponding historical documentation which would give a clearer answer to the question whether the disputes dealt with the identification of the property-rights and public-law affiliation of the aforementioned borderlands. In terms of public law, those borderlands finally went to the Kingdoms of Croatia and Slavonia by the end of the 18th century (Čabar region), that is in 1881 (Žumberak). In spite of that, the Slovenian historical sources consider that fact disputable, although the present-day border has been accepted by both sovereign countries. The following problems remain disputable: the affiliation problem of the small forest area by the border in the Čabar region, that of the little part in the Sekuliči cadastral municipality (the SW part of Žumberak), and the question of the Slovene military forces retreat from the highest top peak of Žumberak (St. Gera, 1,188 m), which undoubtedly belongs to the Sekuliči cadastral municipality in the Republic of Croatia. The solution of these disputes dealing with the whole delimitation and demarcation of the land and sea borders between the Republic of Croatia and the Republic of Slovenia, will, most likely, be connected with the international arbitration.

LITERATURA I IZVORI / LITERATURE AND SOURCES

- BELA KNJIGA O MEJI MED REPUBLIKO SLOVENIJO IN REPUBLIKO HRVAŠKO (2006): Ministarstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije, Tiskarna Delo, Ljubljana, pp. 387.
- BOGNAR, A. (1975): *Demografske karakteristike Gorskog kotara i Ogulinsko-plašćanske udoline*. Geografija SR Hrvatske, knjiga 4, Institut za geografiju Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 96-114.
- BOGNAR, A. (1980): *Tipovi reljefa kontinentalnog dijela Hrvatske*, *Spomen zbornik* o 30. obljetnici Geografskog društva Hrvatske, GDH, Zagreb, 39-50.
- BOGNAR, A. (1981): *Stanovništvo Gorskog kotara*. Knjiga "Gorski kotar". Delnice, 311-329.
- BOGNAR, A. (1987): *Tipovi reljefa Hrvatske*. Zbornik II znanstvenog skupa geomorfologa SFRJ, Gospić – Južni Velebit 18-25. 6. 1987, Geografski odjel PMF-a, Zagreb, 5-30.
- BOGNAR A. (2001): *Utjecaj prirodno-geografske osnove na razvoj hrvatsko-slovenske granice*, Dela 16, *Socijalnogeografska problematika obmejnih območij ob slovensko-hrvaški meji*. Oddelek za geografiju Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Ljubljana, 61-72.
- BUFON M. (1994): *Theory and Practice in Central-European Border Area. The Slovenian Example*. Croatia – New European State. U: I. Crkvenčić, M. Klemenčić and D. Feletar (ur.): *Croatia – A New European State*, proceedings of a Symposium in Zagreb and Čakovec, September 22-25 1994., 173-182.
- BUTINA, V. (1997): *Kostel do 17. stoljetja*, Ljubljana.
- BUTORAC, J. (1984): *Popis župa Zagrebačke biskupije*, Starine 59, JAZU.

- BUZJAK, N. (2006): *Geomorfološke i speleomorfološke značajke Žumberačke gore i geoekološko vrednovanje endokrškog reljefa*. Doktorska disertacija, Geografski odsjek PMF-a, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, pp. 200.
- CRKVENČIĆ, I. (1998): *Some geographic features of Croatian Border Region along the Croatian-Slovenian Border (Čabranka-Kupa Valley)*, Acta Geographica Croatica, 33, 73-82.
- CRKVENČIĆ I. (2001): *Certain Socio-geographic characteristics of a Croatian-Slovenian Border region (along the Čabranka-Kupa Valley)*, Acta Geographica Croatica, 35 (2000), 97-110.
- CRKVENČIĆ, I. (2002): *Žumberačka Gora – Transformation from Refugi to an Exodus Zone*, Migracijske i etničke teme, 289-306.
- CSÁNKI, D. (1894): *Magyarország Történelmi Földrajza, A Hunyadiak Korában*, knjiga I, II i V, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1890, 1894, 1913, str. 788., 862, 973.
- DUJMOVIĆ, I. (2007): *Fizičko-geografske značajke Samoborskog gorja i Plješivičkog prigorja*, Meridijani, Biblioteca Geografica Croatica, 30, Samobor, pp. 283.
- ENGEL, P. (2001): *Hungary in late Middle Ages. Digital vector Map and Attachingdatabase about the Settlements and Landowners of Medieval Hungary*, Terinfo Bt.-MTA, Budapest.
- GEOGRAFIJA SR HRVATSKE, knjiga 2 (1975): Institut za geografiju Sveučilišta, Zagreb, pp. 223.
- GEOGRAFIJA SR HRVATSKE, knjiga 4 (1975): Institut za geografiju Sveučilišta, Zagreb, pp. 196.
- GREGL, Z. (1984): *Gornja Vas, Rimskodobna nekropola u Žumberku*, Katalog izložbe. Samobor – Zagreb, Samoborski muzej, Arheološki muzej, pp. 8.
- HRVATSKI POVIJESNI ATLAS (2003): Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", Zagreb, pp. 387.
- IVIĆ, A. (1913): *Iz prošlosti Srba Žumberčana*. Spomenik Srpske Kraljevske Akademije, LVIII, Subotica, pp. 103.
- IVIĆ A. (1918): *O prvoj srpskoj seobi u Žumberak*, Vjesnik Kraljevskog Hrvatsko-Slavonsko-Dalmatinskog zemaljskog arhiva, god. XX, svezak 1-4, dokument III, Zagreb.
- KARAMAN I. (1981): *Pregled gospodarske povijesti – od XIV do XX stoljeća*, Monografija Gorskog kotara, Fond knjige "Gorski kotar" – Delnice, Delnice, 123-145.
- KEBE, J. (1996): *Loška dolina z Babnim Poljem*, Ljubljana.
- KLEMENČIĆ, M. (1989): *Historijsko-geografski osnovi regionalnog poimanja i demografskih promjena Žumberka*. Magistarski rad, Geografski odjel PMF-a Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, pp. 181.
- KOBLER, G. (1896): *Memorie per la storia della liburnica città di Fiume*, Rijeka.
- KOČEVSKI ZBORNIK (1939): *Razprave o Kočevski in njenih ljudej*, Vodstvo Družbe Sv. Cirila in Metoda u Ljubljani, Ljubljana, pp. 382 i karte u prilogu.
- KRUHEK, M. (1981a): *Od doseljenja Hrvata do propasti Zrinskih i Frankopana, Gorski kotar*, Fond knjige Gorski kotar – Delnice, Delnice, 47-56.
- KRUHEK, M. (1981b): *Postanak i razvitak naselja i života u prošlosti, Gorski kotar*, Fond knjige Gorski kotar – Delnice, Delnice, 281-309.
- KRUHEK, M., PANDIĆ, M., PAVEL, J., SEKULIĆ, L., KARAMAN, I. (1981): *Opći pregled povijesnih zbivanja, Gorski kotar*, Fond knjige Gorski kotar – Delnice, Delnice, 45-163.
- LASZOWSKY, E. (1917): *Prilog poznavanju industrije u Čabru u vrijeme Zrinskih*, Kraljevska arkiva, Zagreb.
- LASZOWSKY, E. (1923): *Gorski Kotar i Vinodol. Mjestopisne i povijesne crtice*. Matica hrvatska kao redovno izdanje za god. 1921, Zagreb.
- LOPAŠIĆ R. (1881a): *Žumberak, crte mjestopisne i povijesne*. Matica hrvatska, Zagreb, pp. 55.
- LOPAŠIĆ, R. (1981b): *Čiji je Žumberak?* Obzor, god.11, br. 131, 133, 135-138., Zagreb.
- LOPAŠIĆ, R. (1984a): *Spomenici Hrvatske krajine I* (dokument XLVIII), Zagreb.
- LOPAŠIĆ, R. (1894b): *Hrvatski urbari*, Zagreb.
- MAGYARORSZÁG TÖRTÉNETE do 1242., knjiga 1 i 2, A Magyar Tudományos Akademia történettudományi Intézetében, Akademia Kiadó, Budapest, 1812 str., 1984.

- MAGYARORSZÁG TÖRTÉNETE 1790-1848., knjiga V/I i V/II, A Magyar Tudományos Akademia történettudományi Intézetében, Akademia Kiadó, Budapest, 1456 str., 1983.
- MALNAR, S. (2001): *Prezimana u čabarskom kraju*. Čabar.
- MALNAR S. (2007): *Povijest čabarskog kraja*. Matica hrvatska, ogranak u Čabru i Grad Čabar, Čabar, pp. 374.
- MALNAR, Ž. (2009a): *Kraj bogat sakralnim objektima*. Delnički dekanat. Delnice, 1-7.
- MALNAR Ž. (2009b): *Sukobi oko vlasništva čabarskog kraja*. Delnički dekanat. Delnice, 1-4.
- MALNAR, Ž. (2009c): *Zanimljivosti iz povijesti Gerova i okolnih naselja*. Delnički dekanat, Delnice, 1-3.
- MONUMENTA VATICANA I (1887): *Historiam Regni Hungariae Illustrantia*, series prima, Tomus primus, Budapestini, pp. 409.
- NACIONALNI ATLAS REPUBLIKE SLOVENIJE (2001): Inštitut za geografijo, Geografski inštitut Antuna Melika, SAZU, Ljubljana, pp. 191.
- NARODNOSNI I VJERSKI SASTAV STANOVNIŠTVA HRVATSKE 1880-1991. PO NASELJIMA. Knjiga I-V. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Zagreb, 1998.
- NEJAŠMIĆ, I. (2005): *Demogeografija*, Školska knjiga, Zagreb, pp. 283.
- NEJAŠMIĆ, I. (2008): *Stanovništvo Hrvatske. Demogeografske studije i analize*. Posebna izdanja Hrvatskog geografskog društva, Zagreb, pp. 192.
- OBERFOGELL, J. (1882): *Gottscheer Familiennamen*, Kočevje.
- ORTVAY, T. (1892): *Geographie Ecclesiastica Hungariae Ineunte Saeculo XIV (crkvena geografija Mađarske početkom 14. stoljeća.)*. Curenta societate edendis monumentis Vacitano-Hungaricis preposita. Budapestini, pp. 827.
- OŽURA, J. (1994/2000): *Osilniška dolina*, Osilnica.
- PAHERNIK, M. (2005): *Geomorfološka obilježja Gorskog kotara – primjena GIS-a u istraživanju reljefa*. Doktorska disertacija, Geografski odsjek PMF-a, Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, pp. 350.
- PANDŽIĆ, M. (1991): *Doba tuđinske uprave i pojačanog gospodarskog izrabljivanja (1670-1860)*. Monografija Gorskog kotara, Fond knjige "Gorski kotar" – Delnice, Delnice, 53-78.
- PAVIĆ, R. (1973): *Osnove opće i regionalne političke geografije, geopolitike i geostrategije*. I. i II. dio, Fakultet političkih nauka, Sveučilište u Zagrebu, str. 424. i 262.
- POPIS PREBIVALSTVA, GOSPODINJSTEV IN STANOVANJ 2003., Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana.
- POPIS STANOVNIŠTVA RH 2001., POPIS STANOVNIŠTVA, KUĆANSTAVA I STANOVA, POPIS STANOVNIŠTVA PO SPOLU I DOBI I POPIS STANOVNIŠTVA PO MATERINSKOM JEZIKU PO GRADOVIMA I OPĆINAMA, Državni zavod za statistiku Zagreb, Zagreb.
- POPOVIĆ J. D. (1957): *Srbi u Vojvodini*, knjiga I, Matica srpska, Novi Sad, pp. 371.
- POPULATION BY MOTHER TONGUE, MUNICIPALITIES, SLOVENIA CENSUS, 2002., Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana.
- POUNDS N.J.G. (1963): *Political Geography*, McGraw-Hill Book Company, INC, London etc., pp. 422.
- POVRŠINE GRADOVA I OPĆINA U REPUBLICI HRVATSKOJ, 2002., Državna geodetska uprava, Zagreb.
- PRESCOTT, J.R.V. (1967): *The Geography of Frontiers and Boundaries*, Hutchinson CO, London.
- RAČKI, F. (1872): *Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501.*, Starine, knjiga IV, JAZU, Zagreb.
- REGISTER PROSTORNIH ENOT REPUBLIKE SLOVENIJE PO STANJU 1. 1. 2008., Ljubljana.
- RUS, J. (1939): *Jedro kočevskog vprašanja*, Kočevski zbornik 1939, Ljubljana, 131-173.
- SIMONIČ, I. (1939a): *Geografski pregled Kočevskega jezиковno mešanog ozemlja*, Kočevski zbornik 1939, Ljubljana, 7-44.
- SIMONIČ, I. (1939b): *Zgodovina kočevskog ozemlja*, Kočevski zbornik 1939, Ljubljana, 45-130.
- SKALA Ž. (1984): *Razvitak agrarnog krajolika Žumberačke gore*. Doktorska disertacija, Geografski odjel PMF-a, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb.
- STATISTIČNI LETOPIS REPUBLIKE SLOVENIJE 2002. g. PREGLED PO OBĆINAH, Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana.

STATISTIČNI LETOPIS REPUBLIKE SLOVENIJE 2001. i 2002., PREGLED PO OBČINAH, Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana.

ŠIMRAK, J. (1929/1930): *Žumberački uskoci*, Hrvatska straža, god. 1., br. 3, 7, 15, 21, 27, 33, 56, 62, 68, 74, 86, 92, 99 i 105, god. 2, br. 7, 14, 18, 24, 30, 37, 43, 49, 65 i 69, Zagreb.

TÖRTÉNELMI VILÁGATLASZ (1991): Kartográfiai vállalat, Budapest.

UPRAVNO, SUDSKO I CRKVENO RAZDJELENJE I IMENIK PREBIVALIŠTA SAVSKE BANOVINE 1937., Statistički ured u Zagrebu. *Kraljevska Banska uprava Savske banovine Zagreb*, pp. 271.

URBARREGISTER DES RIEGKH UND SICHEIBERG GEHORUNDT 1498 (urbar Kočevske Reke, nalazi se u fasciklu 12. pod naslovom Sichelburger Lehensgriee 1644-1704), preuzeto iz Simonić I. (1939b) i Malnar S. (2007).

VALENTIĆ, M. (1981): *Vojna krajina i pitanje njezina sjedinjenja s Hrvatskom 1849-1881*. Centar za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Institut za historiju radničkog pokreta. Školska knjiga, Zagreb.

ZEMLJOPISNI ATLAS REPUBLIKE HRVATSKE (1993), Školska knjiga, Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", Zagreb.